

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Məmmədova İnci Rövşən qızı

“KİŞİ AYAQQABILARININ BƏDİİ
LAYİHƏLƏNDİRİLMƏSİNİN TƏDQİQİ”

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Ixtisasın şifri və adı:

060321 - “Dizayn”

Ixtisaslaşma:

“Dizayn və texniki estetika”

Elmi rəhbər:

f.f.d.Abbasov N.N.

Magistr proqramının rəhbəri:

f.f.d.Abbasov N.N.

Kafedra müdiri: s.ü.f.d.L.H.Məmmədova

BAKİ - 2017

MÜNDƏRİCAT

	Səh.
GİRİŞ	3
FƏSİL I. AYAQQABILARIN YARANMASI VƏ İNKİŞAFI	
1.1. İlk ayaqqabıların yaranması.....	7
1.2.Orta əsrlərdə ayaq geyimlərinin xüsusiyyətləri.....	10
1.3. Müasir dövr ayaqqabı çeşidinin xarakteristikası.....	12
1.4. Ayaq anatomiyası və ergonomika.....	16
1.5. Ayaqqabının komponentləri.....	19
FƏSİL II. AYAQQABININ LAYİHƏLƏNDİRİLMƏSİ VƏ İSTEHSALININ TEXNOLOJİ ÜSULLARI	
2.1. Kişi ayaqqabısı istehsalı üçün xammal.....	23
2.2. Ayaqqabının istehsalı üsulları.....	27
2.3. Satışa çıxarılan ayaqqabı seçimi və xarakteristikası.....	33
2.4. Kişi ayaqqabıları və onların keyfiyyət göstəriciləri.....	38
2.5. Kişi ayaqqabısının istehlakçı qiymətləndirilməsi.....	43
FƏSİL III. AYAQQABININ BƏDİİ LAYİHƏLƏNDİRİLMƏSİ VƏ RƏNG QANUNAUYĞUNLUQLARI	
3.1. Ayaqqabı dizaynerinin üzərinə düşən vəzifələr.....	46
3.2. Geyim tipi üçün lazımi ayaqqabı növləri.....	49
3.3. Ayaqqabının bədii layihələndirilməsi zamanı rəng seçimi.....	51
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	55
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	57
ƏLAVƏLƏR	59
XÜLASƏ	70
PE3IOME	71
SUMMARY	72

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Kişilərin müasir qarderobunda ayaqqabı mühüm yer tutur və ən vacib əşyalardan biri sayılır. Onlar soyuq, həddindən artıq isti, nəmişlik, toz, palçıq və mexaniki zədələr kimi xarici mühitin xoşagəlməz təsirindən insan ayağını qorumaqla yanaşı, həmçinin insana bəzək əşyası kimi də xidmət edir.

Son zamanlar əhalinin alıcılıq qabiliyyəti yüksəlmiş, dəb və bazar konyukturası dəyişmişdir. Nəticəsində bir sıra müəssisələrin istehsal etdiyi məhsul çeşidi alıcı tələbatı və ticarət sifarişindən geri qalmağa başlamışdır. Bunun əsas səbəbi bəzi növ malların ayaqqabı modellərinin zəhəri görünüşünün əlamətlərinə və onların bədii layihə və istehsal realizasiyasının keyfiyyətinə görə alıcı tələbatına uyğun gəlməməsidir.

Göstərilən problemin həll edilmə üsullarının tapılmasının zəruriliyi dissertasiya işinin mövzusunun müəyyənləşdirilməsi üçün əsas olunmuşdur. “Kişi ayaqqabılarının bədii layihələndirilməsinin tədqiqi”.

Yüngül sənaye məhsulunun istehsal edilməsinin mühüm məsələlərindən biri də bədii layihələndirmədə olan çatışmamazlıqların aradan qaldırılması üçün tədqiqat işlərinin aparılmasından ibarətdir.

Ayaqqabı sənayesi müəssisələrində fəaliyyətdə olan bədii layihələndirmə və məmulatın keyfiyyətinə nəzarət bölməsi müasir dövrün tələblərinə uyğun gəlmir. Gözəl görkəmə malik və keyfiyyətli məhsulun istehsalı tamamilə mümkün olmur. əksər hallarda ayaqqabının texnoloji əməliyyatlarını yerinə yetirən icracının maddi marağının lazımlı səviyyədə olmaması və bədii layihələndirmə üzrə mütəxəssisin dünya moda sənayesindəki yeniliklərdən xəbərdar olmaması və əhalinin zövqünü oxşayacaq dizayn hazırlaya bilməməsi məhsulların keyfiyyətinə təsir edir. Bununla əlaqədar olaraq ayaqqabı istehsalı prosesində onun dizaynerlər tərəfindən layihələndirilməsində cəmiyyətin müasir tələblərinə cavab verə biləcək bir sıra məsələləri yenidən nəzərdən keçirməyə ehtiyac duyulur. Problemin kompleks həllində nəzəri və təcrübə tədqiqatın mühüm əhəmiyyəti vardır.

Elmi-texniki ədəbiyyatlarda bədii layihələndirmədə etibarlı üsulların, ayaqqabı sənayesində istehsal səviyyəsinin, bədii cəhətlərin tələb edilən səviyyədə öyrənilməsi və müasir dövrə uyğun olaraq həll edilməsi haqqında bir çox fikirlər söylənilir.

Ayaqqabının istehsal proseslərində ilk əvvəl onun bədii layihələndirilməsi istiqamətinə yönəldilmiş bir sıra tədbirləri düzgün həlli, bu sahədə görülmə işlərin səviyyəsinin yüksəldilməsi aktual məsələlərdən biridir.

Burada əsas məqsəd ayaqqabının istehsal proseslərində keyfiyyətin yüksəldilməsi üçün proqramlaşdırılmış üsulunun tərtib edilməsindən ibarətdir.

Qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün dissertasiya işində aşağıdakı məsələlər öz həllini tapmışdır:

- Nəzarət işlərinin təşkil edilmə prinsipinin aşkar edilməsi məqsədilə ayaqqabı istehsalında istifadə edilən əsas nəzarət növlərinin təhlili.
- Ayaqqabı istehsalı prosesində nəzarət proqramının tərtib edilməsi.
- Ayaqqabı istehsalında texnoloji əməliyyatların yerinə yetirilməsi üçün proqramlaşdırılmış nəzarət üsulunun tərtib edilməsi.

Texnologiya əməliyyatların yerinə yetirilmə keyfiyyətini nəzərə almaqla ayaqqabının keyfiyyət proqramı tərtib edilmişdir. Proqram metodikasının təklifi çərçivəsində aşağıdakılar tərtib edilmişdi: texnoloji əməliyyatları dəqiq yerinə yetirən icraçılar arasında mükafatların bölünməsi üsulları. Bu məsələlərə dair tədqiqatların aparılması nəticəsində ənənəvi texnoloji obyektlərin nəzarət üsulundan fərqli olduğunu göstərir. Aparılan işlərin nəticəsi istehsal edilən ayaqqabıların keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edir.

Tədqiqatın predmet və obyekti. Dissertasiyada kişi ayaqqabısının müasir dövrün tələblərinə uyğun üsulda bədii layihələndirilməsinin tədqiqi zamanı ayaqqabının qədim və orta əsrlərdə təkamülü, çeşidləri, onun hazırlanması, xammal, rəng, uyğunluq məsələləri, kompozisiya və estetik dəyərlər və s. məsələlər işıqlandırılır.

Tədqiqatın əsas məqsədi və vəzifələri - kişi ayaqqabısının dünya moda sənayesi və insanların tələbatına uyğun olaraq müasir üsulda bədii

layihələndirilməsi üzrə elmi – nəzəri təhlillərin aparılması və bu sahədə lazımı təkliflərin irəli sürülməsindən ibarətdir. Həmçinin **işin məqsədi** istehsalın konstruktiv-birləşdirmə sisteminin köməyilə, metodikanın təkmilləşdirilməsi və harmonizasiya və kompozisiya qanunauyğunluqlarını tətbiq etməklə müasir moda tendensiyalarını nəzərə alaraq ayaqqabı çeşidinin artırılmasıdır.

Dissertasiyada bu məqsədlə aşağıdakı əsas məsələlər araşdırılmışdır:

1. Geyim ansamblının ayrılmaz hissəsi olan, insanların sağlam və düzgün yaşamaları üçün gündəlik lazım olan ayaqqabıların təkamül dövrlərinin müəyyən olunması, habelə növ və üslublarının təhlili;
2. Kişi ayaqqabılarının hazırlanması prosesinin başlanğıc mərhələsi - esikiz və modelinin hazırlanılması;
3. Məmulatın hazırlıq əməliyyatları, yığılma və formalaşdırma, ayaqqabı altının bərkidilməsi və ayaqqabının bəzədilməsi prosesinin təhlili;
4. Ayaqqabı istehsalın texniki imkanları və estetik xüsusiyyətlərinin, eləcə də müasirdövr ayaqqabı çeşidlərinin müəyyən edilməsi;
5. Ayaqqabıların bədii layihələndirilməsi zamanı rəng çalarları və onların uyğunluq, oxşarlıq və s. dərəcələrinin araşdırılması.

Tədqiqatın informasiya bazası və işlənməsi metodları sistemli şəkildə yanaşmaya, ayaqqabıların tarixən yaranmış və dövrün tələblərinə uyğun inkişafına, müasir layihə üsullarına əsaslanır ki, onlar da arxiv sənədlərinin, elmi, tarixi mənbələrin, eləcə də, fotofiksasiyaların, həmçinin Google, Yandex internet xidmətlərinin vasitəsi ilə müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Kişi ayaqqabı modelinin estetik göstəricilərinin artırılması üçün kompozisiya qanunauyğunluqlarının tətbiqinin zəruriliyinin əsaslandırılması, ayaqqabı forması və modelin estetik-konstruktiv xarakteristikası arasında ayrılmaz əlaqənin aşkar olunması, ayaqqabı üstünün bədii dizaynı zamanı ən müxtəlif variantlı ayaqqabı kompozisiyası üsulları açıqlanması, keyfiyyət göstəricilərinin aşkar edilməsi və müasir üsulda bədii layihələndirilməsində yeni istifadəsinə dair təklif olunan tədbirlərin kompleks tədqiqi dissertasiyanın elmi yeniliyi hesab edilə bilər.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti. Müasir kişi ayaqqabılarının müasir üsulda bədii layihələndirilməsi və keyfiyyətinin, beləliklə alıcılıq qabiliyyətinin artırılması dair təkliflər Azərbaycanda Yüngül sənayenin bu sahəsinə aid qurumların işində istifadə oluna bilər.

Dissertasiyanın əsas müddəaları və əldə edilən nəticələri həmçinin Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti “Texnologiya və Dizayn” fakültəsinin diplom layihələrində, həmçinin mühazirə kurslarında istifadə oluna bilər.

Dissertasiya işin strukturu. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, nəticə və təkliflər, dissertasiyaya əlavə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiya işi 72 səhifə, o cümlədən 2 cədvəl, 14 sxem və 10 səkildən ibarətdir.

“Ayaqqabıların yaranması və inkişafı” adlı **I Fəsildə** ilk ayaqqabıların yaranması, orta əsrlərdə ayaq geyimlərinin xüsusiyyətləri, müasir dövr ayaqqabı çeşidinin xarakteristikası, ayaq anatomiyası və ergonomika, və ayaqqabının komponentləri işıqlandırılmışdır.

“Ayaqqabının layihələndirilməsi və istehsalının texnoloji üsulları” adlı **II Fəsildə** kişi ayaqqabısı istehsalı üçün xammal, ayaqqabının istehsalı üsulları, Satışa çıxarılan ayaqqabı seçimi və xarakteristikası, kişi ayaqqabıları və onların keyfiyyət göstəriciləri və kişi ayaqqabısının istehlakçı qiymətləndirilməsi araşdırılır.

“Ayaqqabının bədii layihələndirilməsi və rəng qanunauyğunluqları” adlı **III Fəsildə** ayaqqabı dizaynerinin üzərinə düşən vəzifələr, geyim tipi üçün lazımi ayaqqabı növləri və ayaqqabının bədii layihələndirilməsi zamanı rəng seçimi təhlil olunur.

“Nəticə və təkliflər” bölümündə erkən orta əsrlərdən bəri böyük təkamül yolu keçmiş kişi ayaqqabılarının müasir üsulda bədii layihələndirilməsinə dair təkliflər irəli sürülür.

FƏSİL I. AYAQQABILARIN YARANMASI VƏ İNKİŞAFI

1.1. İlk ayaqqabıların yaranması

Ayaqqabıların tarixi min illərdən çoxdur. ABŞ-ın Missuri ştatının Sent-Luiz şəhərində yerləşən Vaşinqton Universitetinin tarixçisi Erik Trinakus belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, ilk ayaqqabı 26-30 min il əvvəl Avrasiyanın qərbində yaranmışdır. O, orta və son poleolot dövründə orada yaşamış insanların skelet xüsusiyyətləri təhlil edərkən, xüsusilə, kiçik barmağına diqqət yetirmiş və təyin etmişdir ki, kiçik barmaq get-gedə zəifləyir, sonra isə ayaq formasında dəyişməyə başlayır. Bu xarakterik deformasiya daima ayaqqabı geyinməklə bağlıdır.

Bundan başqa, ayaqqabı hazırlanması üçün ağac qabığı, qamış, papirus, saman, lif, eləcə də kobud qalın iplik, hətta ağac (məsələn yaponlar indiyə qədər qeta adlanan ağac ayaqqabılar geyinirlər) kimi təbii materiallardan istifadə olunurdu. Arxeoloqlar ABŞ-ın Nevada ştatının Lamos mağarasında ibtidai xalqlara mənsub sözün əsl mənasında ayaqqabı anbarı aşkarladılar. Orada 300 cüt otdan toxunmuş sandaletlər vardı. 9000 il yaşı olmasına baxmayaraq, bu sandaletlər o qədər gözəl və rahat idilər ki, yerli insanlar turistlərə satmaq üçün bu sandaletlərdən toxumağa başladılar.

Tədqiqatçıların fikrincə bəşəriyyət tarixində ilk ayaqqabılar ayı dərisindən düzəldilmiş, içərisi otlarla isidilən cəkmələr idi. Bu yalnızca bir fərziyyə deyil – bu cür ayaqqabı 1991-ci ildə Ötztal Alpında tapılan 5300 il bundan əvvəl ölmüş və mumiyalanmış kişi meyidinin üzərində idi. (Avstriya və İtaliya arasında sərhəddə).

Qədim Misirdə geyilən ayaqqabılar haqqında məlumat daha etibarlıdır. Ən geniş yayılmış ayaqqabı növü palma yarpağı və ya papirusdan hazırlanmış, üzəngi formasında olan ayaqqabılar idi. Altlığı ön tərəfdən yuxarı qaldırılmış, biri ayağın üzərində çarpaz keçirilən, digəri isə ona perpendikulyar bərkidilən dəri kəmərlərlə ayağa bərkidilirdi. Misirlilər həmin kəmərlərin üzərini incə təsvirlər və qiymətli daşlarla bəzəyirdilər. Bundan başqa önü bağlı, dabansız, formaca müasir tərliləri xatırladan ayaqqabılar da məşhur idi. Məbədlər və Fironun sarayında ayaqyalın gəzmək qəbul olunmuşdu, ayaqqabılar qapı ağzında çıxarıldı. Suryanilərdə isə

dabanları qorumaq üçün arxası olan tərliklərdən başqa, müasir ayaqqabıları xatırladan hündür ayaqqabılar da var idi.

Qədim yəhudilər ayaqqabıları dəri, yun, qamış və ağacdən hazırlayırdılar. Üç növ ayaqqabı məlum idi – sandaletlər, başmaqlar (onlar ayağı örtürdü, həmişə dabanı olurdu və ayaqda bağlanan iplər vasitəsilə dayanırdı) və yalnız əsgərlər və səyahətçilərin geyindiği çəkmələr. Varlı insanlar son dərəcə gözəl ayaqqabılar geninirdilər. Məsələn, ayaqqabıların dabanının içərisinə kiçik şüşələrdə ətirilər yerləşdirirdilər. Ayaqqabı geyimi ilə bağlı bir çox ənənələr, qadağalar və qaydalar var idi. Belə ki, ayaqyalın gəzmək son dərəcə kobud hesab olunurdu, amma xüsusi hallarda ayaqqabı çıxarmaq mütləq idi – məsələn Yerusəlimdə məbəddə dağınə daxil olarkən və ya ev yiyəsinin gələn qonağa xüsusi hörmətini göstərmək üçün. Ayaqqabını həm də verilən qərarın qətiliyini və ya əhəmiyyətini bildirmək üçün də çıxarırdılar. Məsələn, məhkəmədə və ya daşınmaz əmlakı təhvil verərkən. Müqəddəs Bibliyada ayaqqabı çıxarmaqla bağlı çox maraqlı bir adət də qeyd olunub. Bir adam ölürsə və həyat yoldaşı övladsız qalırsa, onun qardaşı (və ya başqa bir qohumu) onunla evlənməli idi. İmtina etdiyi halda o, ictimai qınağa məruz qalırdı – onun imtina etdiyi gəlin bütün insanların önündə onun ayaqqabılarını çıxarıb, içərisinə tüpürür və deyir: “Öz qardaşının evini inşa etmək istəməyən insanla bu cür davranırlar”.

Qədim Yunanıstanda sadə sandaletlərdən başqa qadınlar arasında daha çox tələbatı olan, ayağın düzlüyünü göstərən, iplə bağlanan, arxası olan yarımçəkmələr də tikməyi öyrənmişdilər. Məsələn, persikay – yumşaq dəridən hazırlanmış çəkməcorab, endromidlər – ön tərəfi olmayan çəkmələr. Amma əsl inqilab yunanlar tərəfindən sağ və sol ayaqqabı cütlərinin ayrı nümunələr vasitəsilə hazırlanmasının kəşf olunması idi. Belə aydın olur ki, bizim indiki fikrimizcə, yeni ideyalar irəli sürülməsi çox əsrlər boyu bəşəriyyət tarixində görülmüşdür. Deyirlər ki, bu kəşf taylara məxsusdur. Onların sifarişi ilə pinəçilər ayaqqabının altına mismarları elə vururdular ki, qum üzəində “Məni izlə” izi buraxırdı. Səhnədəki aktyorlar çox hündür altlığı olan koturnlar geyinirdilər. Evdə isə ayaqyalın gəzirdilər.

Romalılarda isə bir neçə növ ayaqqabı mövcud idi: *calceus* –ayağı tam şəkildə örtən, öndən bant və ya ip vasitəsilə bağlanan ayaqqabılar; *solea* – sadəcə daban hissəsini örtən və pəncəyə kəmərlərlə bağlanan sandaletlər; *socci* – ipdən toxunma tərlilər (onları kamediya oynamış aktyorlar geyinirdilər) və b. Əsgər ayaqqabıları *caligae* adlanırdı – möhkəm altlığı olan, altına mismarlar vurulmuş burunsuz ayaqqabılar. (Üzücü haldır ki, məşhur imperator Kliqula öz adını bu ayaqqabının şərəfinə almışdır). Açıq ayaqqabı ilə ictimai yerdə görünmək ədəbsizlik hesab olunurdu (bu ənənənin qalıqları indi də İtaliyada qüvvədədir). Qadın ayaqqabıları adətən ağ, kişi ayaqqabıları isə aara rəngdə olurdu. Xüsusi təntənəli günlərdə romalılar üzəri mirvari və naxışlarla bəzədilmiş qırmızı və ya rəngarəng ayaqqabılar geyinirdilər. Patrislər öz ayaqqabılarını dörd kəmərlə, plebeylər isə bir kəmərlə bağlayırdılar.

Skif tayfaları – bir fərziyyəyə görə şərq slavyanaların əcdadları – yumşaq, içərisinə şalvarlarını yığa biləcəkləri hündür çəkmələrə üstünlük verirdilər. Dəri corabı xatırladan bu çəkmələr topuğu və pəncəni də əhatə edən kəmərlər vasitəsilə ayağa bağlanırdı. Çəkmələrin altına skiflər uzun, altlığı keçədən tikilmiş keçə corablar geyinirdilər. Corabların yuxarı hissəsinə adətən üzərində müxtəlif rəngli parça qalıqlarından şəkillər olan zolaqlar tikilirdi. Corabın üstündən yumşaq dəri çəkmələr dizlərə qədər elə geyilirdi ki, corabların naxışlı başlığı görünsün. Çəkmələrin yuxarı hissəsi çox mozaik olurdu: oraya bir-birini əvəz edən dəri və xəzdən ibarət kvadratlar tikilirdi. (və ya xəz və rəngli keçə). Nəticədə ayaqqabılar o qədər özünəməxsus görünürdü ki, onları qədimdə “skiflərin” adlandırırdılar.

Skif xalqının qadın ayaqqabıları – yarımçəkmələr – adətən nazik, qırmızı dəridən hazırlanırdı və çox zəngin bəzədilirdi. Başlıqla üst hissənin birləşdiyi yerə üzəri dəri aplikasiyalarla bəzədilmiş qırmızı yun lentdən zolaq tikilirdi. Ayaqqabının pəncəsi də çox orijinal bəzədilirdi, bəzəmək üçün dəri, biser, təbii iplik istifadə edilirdi. Skiflərin ayaqqabılarının pəncəsinin belə zəngin bəzədilməsi xüsusilə tarixçiləri heyrləndirirdi: bu cür bəzəklər ayaqları “yuxarı” oturma adəti zamanı görünürdü, belə ki, indi də bu cür oturma adəti Asiyanın çol xalqlarında qəbul olunub.

1.2.Orta əsrlərdə ayaq geyimlərinin xüsusiyyətləri

Orta əsrlərdə Avropa klassik sandaletləri rədd edərək pulenlərə - uzun, yuxarı qaldırılmış burnu olan ayaqqabılara üstünlük verirdi. Onlar o vaxtın dəbinə görə zıncırovlarla bəzədilirdi. Hətta Fransa kralı IV Filip xüsusi əmr imzaladı ki, bütün kraliyyə əhli bu ayaqqabıdan geyinməlidir. XIV əsrdə ayaqqabının uzunluğu onu sahibinin əsilzadəliyini göstərirdi: sadə zadəganlara öz ayaq ölçüsündən yarım fut, baronlara iki, şahzadələrə isə üç fut böyük ayaqqabı almağa icazə verilirdi. İlişib yıxılmamaq üçün şahzadələr ayaqqabının yuxarı əyilmiş burnunu simlə ayağa bağlayırdılar.

XV əsr dəblə geyinənlərə gözlə görülə biləcək yüngüllük gətirdi: ayaqqabılar qısa və geniş oldu. ("inək üzü" adlandırılan) . Ön hissənin genişlənilib böyüdü, arxa hissə isə daralıb kiçildi, nəticədə XVI əsrdə ayaqqabılar o qədər kiçildi ki, o ayaqda güclə dayanırdı və buna görə də topuq hissədən bağlarla bağlanırdı. Ayaqqabıları qırmızı, mavi, sarı və digər rənglərdə yun parça, dəri məxmər, ipəkdən hazırlayırdılar.

O vaxtın dəbinə görə ayaqqabının burnu kəsiklərlə bəzədilirdi, həmin kəsikdən başqa rəngdə olan parça və dəridən olan astarlıq görünürdü. Onların daha cazibədar görünməsi üçün pinəçilər ayaqqabıların altına taxta dabanlar vurmağı fikirləşdilər. O dövrün qadın ayaqqabıları heç nə ilə fərqlənmirdi. Belə ki, ədəb qaydaları qadınlara hətta ayaqqabılarının burnunu belə göstərməyə icazə vermirdi. XVI əsrin ikinci yarısında ayaqqabılar daha zərif oldu. İstifadəyə yumşar dəri və zəhmətdən olan çəkmələr daxil oldu. Onların yuxarı hissəsi o qədər uzun olurdu ki, hətta çanağa qədər çatırdı. Bu çəkmələri yalnız kişilər ova gedərkən və atla gəzərkən geyinirdilər.

Barokko və klassik dövr ayaqqabıları. XVII sonunda - XVIII əsrin əvvəllərində ayaqqabı işində daha bir mühüm hadisə baş verdi: qadın ədəkləri daha qısa və oynaq oldu. Qalın dabanlı köbud ayaqqabıları məxmərdən, ipəkdən, atlasdan düzəldilmiş zərif, yüngül ayaqqabılar əvəz etdi. Əgər əvvəl uzun paltar ayaqqabını örtəndə, dabanlar nisbətən alçaq idisə, artıq zamanla onları daha hündür

düzəltməyə başladılar. Üzəri naxış və digər işləmələrlə bəzədilmiş ayaqqabını böyük həvəslə göstərirdilər.

XVII əsrdə XIV Lüdviqin dövründə ayaqqabıların altlığı və dabanının hündürlüyü ən yüksək həddinə çatdı. (hesab edilir ki, kral alçaq boylu olduğu üçün, hündür görünmək xatirinə bilərəkdən hündür daban ayaqqabıları dəbə gətirdi). Qırmızı rəngli hündür dabanlar (hərdən üzəri zərif miniatürlərlə bəzədilmiş) uzun müddət saray kavalərlərinin geyiminə daxil oldu. Bal təbdirlərində hətta kişilər də, üzəri böyük bantlarla bəzədilmiş ayaqqabılar ilə görünməli idilər (belə bantlar hətta iki olurdu: böyük olan topuq hissədə, digər nisbətən kiçik olan isə burun hissədə).

Amma bütün digər vaxtlarda onlar botfordlara üstünlük verirdilər. Onlar yuxarı hissədən enlənən, kvadrat burunlu uzun çəkmələr idi. Onları adətən diz səviyyəsinə endirirdilər və kanonlarla – zərif krujeva ilə bəzədilmiş özünəməxsus corab – birlikdə geyinirdilər. Belə krujevalı bağları olan “kanonlar” cox vaxt bütün kostyumun qiymətindən də baha olurdu. Çəkmələrə, hətta piyada getdikləri zamanda da, mütləq yarpaqlar bərkidirdilər. (heç atı olmayanlar belə). Kəndlərdə yaşayan sadə insanlar isə taxta başmaqlar- sabolar geyinirdilər və ya ayaqyalın gəzirdilər.

XVIII əsrdə, rokoko dövründə şısuclu ayaqqabı və uzunboğaz çəkmələr dəbə girir, əsasən topuq hissəsində olmaqla, şnur, bant və başqa bəzək və dekorun əhəmiyyəti artır. Maarifləndirmə dövrü ayaqqabı dəbinə öz dəyişikliklərini gətirir. XIX əsrin ortalarından ipək ayaqqabıların yerini daha rahat və praktik dəri çəkmələr aldı. Ayaqqabının forması daha sərt olur, şnur və bəndlər yaranır. O dövrün ən dəbli modeli – orta ölçülü “rumkaşəkilli” dabanı olan, xəz işləməli yarım çəkmələr idi.

XX əsrin yeniliyi əsasən ondadır ki, ayaqqabının forması pəncənin formasını təkrarlamağa başlayır və içlik asimmetrik olur. 20-ci illərdə sandaletlər növbəti uğursuzluğa düşər oldu, İkinci Dünya müharibəsindən sonra isə dizaynerlər dəridən daha ucuz materiallar ilə - keçə, rezin, kətan ilə eksperimentlər aparmağa başladılar. Ayaqqabı rəssamların və konstruktorların da diqqət obyektinə çevrildi, amma əvvəlki kimi sahiblərinin sosial fərqlərinin əlaməti kimi qaldı. Belə ki,

aristokrat ayaqqabısı – şişuclu, dar, fuqurlu dabanlı idi. Məqsədindən asılı olaraq dəri və atlas, zamşa və ipək, ipli, ilgəkli və düyməli çəkmələr, geyinirdilər. Əsas kişi ayaqqabısı uzunböğaz çəkmələr, eləcə də ştibletlər və yarımçəkmələr idi.

Pinəçilərini keçən əsrin əvvəllərində “canavarlar” adlandırırdılar. Ona görə ki, onlar kiçik emalatxanalarda, insanlardan uzaqda, yalnız canavar kimi ayaqqabı düzəldirdilər. Ayaqqabı işinin mərkəzi Marina Roşa idi. Bir çox xarici dəblə geyinən insanlar xüsusilə oraya ayaqqabı sifariş etmək üçün gəlirdilər.

1.3.Müasir dövr ayaqqabı çeşidinin təsnifatı və xarakteristikası

Ayaqqabı bizim həyatımızda vacib və lazımlı rol oynayır – o bizim ayağımıza bir çox problemlərdən azad olmağa kömək edir, bizin ayaq altımızın əvəzinə afalta sürtülür. Elə etmək ki, ayaqqabı nəinki uzunömürlü, o cümlədən gözəl olsun bizim əlimizdə deyil. Keyfiyyətli qayğı zamanı adi ayaqqabının ömrü görünüş və funksionallığına zərər dəymədən üç və ya hətta büş il uzana bilər.

Təhlili ayaqqabı tiplərini sadalamaqla başlayaq. Tez-tez ayaqqabını funksionallığına görə ayırırlar, amma biz bunu dəyişəcəyik. Beləliklə, ayaqqabı:

Tufli. Nazik dəridən düzəldilmiş, altlığı da dəridən olan ayaqqabı. Əsasən daxili istifadə üçün, bəzi hallarda gəzinti üçün, maşının qapısına qədər geyinmək üçün nəzərdə tutulub. Digər adı “klassik”.

Çəkmə. Gündəlik ayaqqabı. Əsas fərqi altlığındadır, o heç vaxt dəridən hazırlanmır, əsasən kauçuk və rezindən hazırlanır. Belə ayaqqabı gün ərzində şəhər küçələrində 10 kilometrə qədər yol getmək üçün nəzərdə tutulub. Yarımçəkmələr (adətən yay və fəsillərarası) və sadə çəkmələr (qış üçün).

Krossovkalar. Rahat gəzmək və idman üçün nəzərdə tutulmuş rahat və yüngül ayaqqabı. Demək olar ki, hər gün geyinmək üçün ən rahat ayaqqabıdır. Yeganə mənfi cəhəti – sadəcə yay fəslində geyinmək üçündür. Krossovkalara ketləri də daxil etmək olar.

Sandaletlər. Altlıq və bir neçə kəmərdən ibarət çox yüngül ayaqqabıdır. Kəmərlər vasitəsilə altlıq ayağa bağlanır. Bu ayaqqabını yay fəslində yalın ayağa geyinirlər.

Makasinlər. Tufli ilə krasovka arasında digər yay ayaqqabısıdır. Yalın ayağa geyinilir, çox yüngüldür, bir qat dəri və yüngül altlıqdan ibarətdir.

Turist çəkmələri. Əsasən şəhərdə deyil, dağlarda geynmək üçün nəzərdə tutulmuş ayaqqabı. Amma şəhər küçələri üçün də ideal ayaqqabıdır. Adətən hündür, uzun ipli, ayağa kip bağlanır və zədələnməkdən qoruyur.

Valenki – Sadə valenki – çox populyar duğu üçün onun haqqında danışmayacağıq.

Dəri ayaqqabıları təyinatına görə ayırırlar: məişət, idman, xüsusi və ortopedik.

Məişət ayaqqabısının görünüşü gözəl ola bilər, gündəlik, ev üçün ola bilər və fəsilə görə - qış, yay, yaz-payız ayrılabilir.

Cins və yaşa görə məişət ayaqqabısını kişi, qadın, qız, oğlan, məktəbli qız, məktəbli oğlan, yeniyetmə, məktəbəqədər, azyaşlı, körpə ayırırlar.

Üst xammalına görə: Telat, xrom; saya parça; süni və sintetik materiallar, toxunma parça;

Alt xammala görə: dəri xarici bazası ilə; monolit rezin, köpük rezin, müxtəlif növ plastik, termo-əpastoplastov, keçə.

Altlığın yapışdırılması üsuluna görə: yapışan, isti vulkanizasiya tökmə, rantovoy, sandalet və s.

Dabanın hündürlüyünə görə: alçaq daban – 25 mm-ə qədər alçaq, 45 mm -ə qədər orta, hündür 60 mm və daha hündür 60 mm-dən yüksək.

Ayaqqabı üstünün rənginə görə - qara, rəngli (qəhvəyi), açıq rəngli (açıq boz və krem), əlvan (qırmızı, göy, yaşıl, sarı) ağ və ikirəngli.

Ayaqqabı istehsalı formasına görə - mexaniki istehsal və əl işi istehsal.

Kişi dəri ayaqqabısı çeşidi. Dəri ayaqqabının keyfiyyət və çeşidi istehsal prosesindən, istifadə olunan materialın keyfiyyətindən və texnologiyanın üstünlüklərindən asılıdır.

Dəri ayaqqabı üstünün hazırlanması üçün aşağıdakı xammaldan istifadə olunur:

- Təbii dəri
- Süni və sintetik dəri. Təbii dəridən ucuz olmasına baxmayaraq, fiziki-mexaniki (cırılmaya dözümlü) və gigyenik (hava keçiriciliyi) göstəricilərinin aşağı olması ilə xarakterizə olunur. Əsasının növündən asılı olaraq süni ayaqqabı xammalını parça, trikotaj və parça olmayan hissələrə ayırırlar. Ayaqqabı üstü üçün istifadə olunan xammala isə kauçuk, lateks, polivinilxlorid qatran (imitasiya dəri), nitrocellulose qatran (nitroiskozha), poliamid qatran (amidoiskozha) və ya poliefiruret qatran (uretanoiskozha) misal gətirmək olar. Elastik dərinin əsas növləri ayaqqabı kətanı və keçədir: vinildəri- şapqolin, laklı vinildəri, zamşa vinildəri; nitrodəri – astarlıq amidsisdəri, uretandəri - CK-2, CK-8, sintetik zamşa. Xarici görünüşünə görə uretandəri təbii dəriyə çox yaxındır və 6%-ə qədər hidroskopikliyi ilə xarakterizə olunur.
- Parçalar (trikotaj və keşə üstünlük təşkil edir) əsasən yay ayaqqabısının üstü üçün istifadə olunur, eləcə də bir neçə kombinə olunmuş ayaqqabılar üçün istifadə olunur.
- Süni və təbii xəz.

Ayaqqabı üstü üçün istifadə olunan təbii dəri zamşa, xrom və meşin dəriyə bölünür.

Cədvəl 1.

Təsnifat əlamətləri	Meşin dəri	Xrom dəri	Zamşa
Emal üsulu	Əsasən kombinə edilmiş aşılama		Yağlı aşılama və üz və məxmər hissəsinin qaşınması

Hazırlamasında istifadə olunan xammalın növü	Qiyun, at və donuz meşin dərisi	Mal-qara dərisi – opek, vırostok, yarıdəri, bıçok, yalovka, spilok, dəvə, nubuk, laklı və yüksək elastikli dəri. At dərisi – jerebok, vımetka. Keçi dərisi – körpə və xrom keçi dərisi, körpə-laklı, Qoyun dərisi – Şevret Donuz dərisi – donuz və xrom dəri	Maral Ceyran Keçi dərisi
Tətbiqi	Ayaqqabı meşini – tərkibində 30% yağ var və əsasən ağır qış ayaqqabıları üçün istifadə olunur. Uzunboğaz meşin çəkmə sandalet – tərkibində 18% yağ var və yüngül yay ayaqqabısı üçün istifadə olunur. (sandal və sandaletlər)	Ayaqqabının xarici və daxili (astar) detalları üçün	Laklı dərilərlə kombinə edilmiş
İşləmə		Təbii və aşılammamış üstlüklə, “velyur”, “nubuk”, “antik”, “florantik” işləmələr	

Dəri ayaqqabı altının hazırlanmasında istifadə olunur:

- Təbii dəri – altlığın, içliyin hazırlanmasında. Ayaqqabı altının hazırlanmasında mal-qara dərisindən (öküz, camış), at və donuz dərisindən istifadə olunur.
- Məsaməli və məsaməsiz rezin. Məsaməsiz rezin altlıq, daban hazırlanmasında istifadə olunur. Çox davamlıdır, amma ağır və möhkəmdir.

Məsəməsiz rezinin hazırlanmasında sintetik kauçuk, doldurucu, rəngləndiricidən istifadə olunur. Məsəməli rezin yuxarıda sadaladığımızdan əlavə parogens əsasında hazırlanır, bu da onun strukturunun özünəməxsusluğunu göstərir. Məsəməsiz rezindən fərqli olaraq onlar yüngül, elastik, asan bağlanan olur və çox yüksək davamlılığı ilə fərqlənir. Amma uzun müddət geyildikdə zərərli maddə buraxır.

Ayaqqabı hazırlanması üçün təbii və sintetik materialları fərqləndirirlər:

- Dəri və ya süni dəri
- Dermantin
- Nubuk
- Plasmas və plastik mütəlif növləri
- Rezin – altlıq, eləcə də sandalet üçün material. Qəliblənmiş rezin altlıq adətən təmir olunmur.
- Parça – təbii və süni
- Ağac – məsələn, məşhur qədim holland ayaqqabıları – və ya ağac qabığı – məsələn ağcaqayın qabığından hazırlanmış sandaletlər.
- Kauçuk – altlıq üçün, təbii.

1.4. Ayaq anatomiyası və ergonomika

İnsanın sağlamlığının qorunmasında aksesuarlar daxil olmaqla idman və ya klassik üslublu ayaqqabılar moda aləmində xüsusi bir yerə malikdir. gəzərkən yaxud da müəyyən hərəkətlər yerinə yetirərkən onlar bir növ insana xəbərdarlıq edir. Əlbətdə ki, bu baxımdan ayaqqabılarının onların keyfiyyətli olması çox əhəmiyyətlidir.

Belə ki, sahibi tərəfindən istifadə edilən idman ayaqqabıları keyfiyyətli xammaldan hazırlanmalı, rahat olmalı, insanın ayağında sağlamlığa zərər verəcək reaksiya doğurmamalıdır.

Amma təəssüf hissi ilə qeyd etməliyik ki, hər bir vəziyyətdə qeyd edilən şərtlərə əməl olunmur və istehlakçı hüquqları pozulur. Buna görə də, səbəblə idman ayaqqabıları alarkən bəzi məqamlara xüsusi diqqət yetirməliyik.

Artıq bildiyimiz kimi, ayaqqabılarının kifayət qədər böyük çeşiddə növ və tipləri mövcuddur. Onlardan idman üçün istifadə edilən üzrə ketalar, yüngül atletika üçün ayaqqabılar, botinkalar, qaçış və s. üçün sport, eləcə də klassik üslublu ayaqqabıları göstərilə bilər. Bu ayaqqabılar mal-qara gönündən hazırlanmış dəri, rezin, tekstildən hazırlanmış tuflilər, rezintekstilli botinkalar və çimərlik üçün nəzərdə tutulmuş tuflilər kimi 3 əsas tipə görə təsniflənir.

Ayaqqabıların gündəlik istifadəsini və erqanomik faktorları nəzərə alaraq insanların keyfiyyətli ayaqqabılardan istifadə etmələri tövsiyyə olunur. Ümumiyyətlə, ayaqqabılarının keyfiyyəti onun altlıq, üzlük və içlik materiallardan və yüksək istehsal texnologiyasından asılıdır.

Əlbətdə, təbii dəridən hazırlanan və düzgün istehsal texnologiyasının ardıcılığına rəayət olunaraq hazırlanan ayaqqabılar həm rahat, həm də, sağlamlıq baxımından əlverişlidir. Başqa sözlə desək zişansızdır.

Ayaqqabının hazırlandığı material əgər yüksək keçiriciliyə malik olarsa, yüngül olarsa, ondan istifadə edərkən sahibinin sağlamlığını təmin etmişlər. Həm rahatlığı həm də mənfi təsirlər olmaz.

Əgər alıcı süni materialdan olan idman ayaqqabısı alarsa, onda tərtibin təbii materialdan və yaxud da, parçadan olmasına əmin olmaq lazımdır. Əgər istehsalında plastik materiallara, görünüşcə dəriyə bənzəyən sintetik materiallara üstünlük verilsə, hava buraxmayan bu ayaqqabılar insan sağlamlığına güclü zərbə vurmuş olar.

Ayaqqabı seçərkən insanın bütün ağırlığını ayaqlar daşdığı üçün rahat ayaqqabı seçmək əsas şərtlərdəndir, ayağın anatomik quruluşuna uyğun gəlməyən, böyük, yaxud nisbətən kiçik ölçülü ayağı sıxan ayaqqabı almaq olmaz.

Bütün bunlarla yanaşı ayaqqabının dizaynına onun bədii görkəminə də mütləq diqqət yetirilməlidir. İnsan yaşamaq üçün hərəkət etmək məcburiyyətindədir. Ayaqlarımız insan bədəninin ən alt hissəsində olan və yürüməmizi, dik

durmağımızı və bədən tarazlığını təmin edən orqanımızdır. Bədənimizin bütün ağırlığını daşıdıqlarından və zəminlə təmas etməsindən ötürü fizioloji olaraq ən çox təsirlənən orqanımızdır. Ayaqqabı layihələndirilərkən aşağıdakı proseslər həyata keçirilir:

- ayaq anatomiyası və ayaqqabıda konstruksiya forma və funksiyanın ayaqqabı dizaynına təsirləri köçürülərək, dizayn fikirlərinin bu istiqamətdə formalaşmasını təmin edir. Fərqli bucaqlardan ayaq şəkili, fərqli ölçülərə görə ayaq şəkili, oran-mütənasiblik, perspektiv, ayaq formu şəkillərindən qəlib formalı şəkillərə keçid, qəlib, döşəmə nümunələri və fərqli yüksəkliklərdə və bucaqlardan qəlib şəkili nəzərə alınır.

- material seçimi və rəng: Ayaqqabı dizaynında istifadə ediləcək fərqli materiallar və bunların dizayn işlərinə təsirləri izah edilir. Eyni zamanda ümumi rəng məlumatı və istifadə ediləcək vəsaitə görə rəng seçimi mövzusunda məlumat ötürülür.

- Dəri növləri,
- Rəng məlumatı və rəng əlaqəsi,
- Dəri təzyiqi Texnikaları (daş təzyiq, lazer, nakış, aplike, perforasiya, isti qəlib təzyiq),
- Ayaqqabı modelləri haqqında ümumi məlumat.

Oxford, derby, mary jane, chelsea və s ... fərqli ayaqqabı modellərinə istiqamətli şəkil sınaqları aşağıdakılardan ibarətdir:

- Eski işləri,
- Texniki işlər.

Dizaynın kolleksiyaya çevirmə müddəti – müəyyən fikrin inkişaf etdirməsindən başlayaraq, inkişaf etdirilən anlayışın mood board ilə ifadə edilməsi və toplanması şəkillərinə qədər davam edilmə şəklində izah edilə bilər.

- Araşdırma və anlayış inkişaf,
- Seçilən temaya dair məlumat toplama,
- Trend analizləri,

- araşdırma kitabı,
- Rəng palitrasının seçimi,
- Araşdırmanın qiymətləndirilməsi,
- Rəng, material və detalların moodboard ilə birləşməsi,
- Kolleksiya araşdırma şəkilləri və eskiz.

- prototip yaratmaq və təqdimat. İştirakçılar, mövzuları istiqamətində qurduqları ayaqqabının prototipini edib və bu prototipin uyğun kolleksiyasını meydana gətirir. Bu kolleksiya şəkillərini prototiple birlikdə podiumda təqdim edilir. Təqdimat və qiymətləndirmədən sonra ayaqqabı modeli istehsal və alıcıya təqdim edilir.

1.5.Ayaqqabının komponentləri

Ayaqqabı istehsalında assortimentin yaxşılaşdırılması, rəqabət qabiliyyətinin artırılması, keyfiyyətinin artırılması üçün yeni, müasir konstruktiv həllərin tapılması və bədii dizayn həllərinin tətbiqi tələb olunur.

Ayaqqabı keyfiyyətinin əsas xarakteristikaları dizayn prosesində qoyulur, buna görə də prosesin təkmilləşdirilməsi və dizayn metodikası həllərinin inkişafı çox aktual hesab olunur.

Dizayn işlərinin səmərəli yerinə yetirilməsi üçün ayaqqabının konstruktiv hissələrini yaxşı bilmək lazımdır.

Ayaqqabı aşağıdakı hissələrdən ibarətdir.

Rant – ayaqqabının aşağı hissəsinin xarici detalıdır, bu süni dəridən ensiz zolaq, əsasən stelka ilə altlığın bərkidilməsinə xidmət edir.

Bərk burunluq-üst və astar arasında burun hissəsinin yuxarısındakı detal. Burun hissəsinin formasını saxlayır, eləcə də ayağı xarici mexaniki təsirlərdən qoruyur.

Soyuzka-ayaqqabının pəncənin üzərini örtən xarici üst detalı. Tekstil detalları ilə möhkəmləndirilə bilər: üst hissənin dartılmasının və yan hissələrin deformasiyasının qarşısını alan astararası və yanlıq. Ayaqqabı istifadəsi zamanı

daha çox təkrar əyilmələrə məruz qaldığı üçün soyuzka (ön) daha güclü deformasiyaya uğrayır. Buna görə də o, ayaqqabı üstlüyünün ən vacib hissəsidir.

Berts - pəncənin geri səthini bağlayan ayaqqabının xarici üst detalı. Berts üzərində iplər və ya başlıqlı kəmərlər yerləşir. Ayaqqabı istifadəsi zamanı berts soyuzkadan fərqli olaraq daha az mexaniki təsirlərə məruz qalır. Bertlər daha çox roker və metallistlər arasında məşhurdur.

Astar - təbii dəridən ayaqqabı üstünün daxili detalı - o birbaşa pəncə ilə təmas edir və ona görə də daha yumşaq və havaburaxan olmalıdır. Ayaq və daban hissələrdə daha çox köhnəlir.

Arxalıq – daban hissədə yerləşən ayaqqabı üstünün daxili və ya aralıq detalı. (daxili (astar) və xarici detallarla). Daban hissənin formasının saxlanmasını təmin edir, eləcə də daban hissəni xarici mexaniki təsirlərdən qoruyur. Təbii dəri, termoplast, kartondəri, qranitolo və s. materiallardan hazırlanır.

Altlıq - ayaqqabının torpaq ilə təmas edən alt hissəsi. Dəbli ayaqqabıda onun qalınlığı 5 mm, möhkəm ayaqqabıda isə uyğun olaraq daha çox olur. O pəncəni daşlardan qoruyur, gəzinti, qaçış, tullanma zamanı mexaniki təsirləri yumşaldır, içərisinə su, zibil daxil olmasının qarşısını alır, eləcə də xarici mühitin təsirindən qoruyur. Xarici üst detallarla yanaşı, altlığın dizaynı da ayaqqabının xarici görünüşünün formalaşdırılmasında iştirak edir. Protektorun şəkli (altlığın qatı) ayaqqabının antifriksion (sürüşməyə qarşı) xüsusiyyəti ilə təyin olunur. Ayaqqabının altlığı geyilən zaman intensiv təsirlərə məruz qalır – daşa sürtünmə, əyilmə və sıxılma zamanı dofermasiyalar, nəmlənmə və qurudulma, temperatur dəyişikliyi. Ayaqqabının uzunömürlülüüyü altlığın keyfiyyətindən asılıdır.

Çıxarılabilən içlik-ayaqqabının əsas altlığının formasına uyğun detalı. Əsasən ayaqqabının estetik, gigiyenik, rahatlıq əlamətlərinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edir. İçlik pəncənin alt hissəsi ilə birbaşa əlaqədə olur və yumşaq dəridən hazırlınır.

Əsas – iç altlıq. Ayaqqabının pəncənin tam alt hissəsini əhatə edən, üst və altın birləşdiyi hissəsi. İstifadə zamanı iç altlıq bir çox əyilmə və sıxılmalara məruz qalır. Əlavə içlik olmadıqda isə tərini təsirinə, ayaq altı tərəfindən sürtünməyə

məruz qalır. İş altlıq hazırlanması üçün materiallar bu təsirlərə dayanıqlı olmalıdır, təri yaxşı çəkməli, mismar və ipi möhkəm saxlamalıdır. Ayaqqabıda iç altlıq dəridən (birqat və ya bir-birinə yapışdırılmış ikiqat), kombinə olunmuş (bir qat dəri, bir qat süni material və ya xüsusi karton) materialdan hazırlanır.

Prostilka - bu ayaqqabını yuxarı çəkərkən əmələ boşluqları doldurmaq üçün xidmət edir.

Qolenok - iç altlığa birləşdirilən ayaqqabının detalı. Bu detal taxtadan (uzun zamandır istifadə olunmur) və ya polad spiraldan (10x1,5 sm və ya daha çox) hazırlanır. Dabanın ortasından başlayıb yüksələn hissənin başladığı yerə qədər olan hissədə yerləşdirilir. Bu sabit dayanıqlıq yaradır və dabanın əyilməsinin qarşısını alır.

Daban - ayaqqabı altının ən vacib detalı, əsasən daban hissənin müəyyən hündürlüyə qaldırılmasına xidmət edir.

Burun (barmaq) - pəncənin barmaq hissəsini örtən ayaqqabı üstünün xarici detalı. İstifadə zamanı bu hissə daha çox mexaniki və fiziki-mexaniki təsirlərə məruz qalır. Nəticədə orada cızıq, ləkə və b. qalır.

Baldırlıq - ayaqqabının baldırı tam və ya bir hissəsini örtən, bəzi hallarda çanağa qədər çatan xarici üst detalı.

Dil - çəkmələrin və yarım çəkmələrin ayaq üstünün iplər və ip dəliklərinin təzyiqlərindən qoruyan üst xarici detalı.

Gözəllik, fayda və davamlılıq – ən yaxşı sənaye istehsalının xarakterik cəhətidir. Bu halda material ehtiyatlarının qənaəti bədii ifadə vasitələrindən peşəkarcasına istifadənin ifadəsinə çevrilir. Bununla əlaqədar qədim yunan filosofu Demokritin sözlərini yada salmaq məqsədəuyğundur: “Hər şeydə ölçü gözəldir. Catışmamazlıq və artıqlıq mənə xoş gəlmir”. Ayaqqabı istehsalında müasir bədii dizayn mərhələsində konstruktiv – aqreqativ sistemin tətbiqi daha səmərəlidir. Belə ki, bu sistem çeşidin genişləndirilməsinə, mobillik şərtlərini yaradılmasına kömək edir, eləcə də ayaqqabı modelinin keyfiyyətini və estetik səviyyəsini artırır.

Keyfiyyət göstəricilərinə nəzər saldıığımız zaman aktual olar ki, bu keyfiyyət aşağıdakı deyilişə uyğun gəlsin: “İnsanların meylləri, maraqları və tələbləri

məhsulların keyfiyyətində materiallaşır. Hər hansı bir məmulat bizim maddi və mənəvi ehtiyaclarımızı nə qədər yüksək təmin edərsə, o qədər də biz onun estetik üstünlüklərini qiymətləndiririk. Yüksək keyfiyyətli məhsulun bizə verdiyi inam, sevinc, zövq və başqa emosiyalar estetik sferaya aiddir. Beləliklə, estetik aspektə görə keyfiyyətin yaxşılaşdırılması - yalnız texnika və iqtisadiyyatın tələbi deyil, həm də mədəniyyətin tələbidir. İstehsal olunan ayaqqabı çeşidinin artırılması və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün yeni avadanlıqların istifadəsi, yeni texnologiyaların uğurlarının tətbiqi mütləqdir. Bu həm məmulatın hazırlanması prosesində, həm də istehsal prosesində lazımdır. İstehsal prosesinin əsas tərkib elementlərindən biri modellərin bədii - savadlı hazırlanması və lazımi texniki sənədlərin olmasıdır. Kişi ayaqqabı dizaynının müasir vəziyyətinin analizi göstərdi ki, dizayn təkmilləşdirilməsi sahəsində aparılan araşdırmalar əsasən onun işlənəbilənliyi və qənaətliliyinin artırılmasına yönəlmişdir. Amma bütün müasir tələbləri ödəyən ayaqqabının hazırlanması üçün dizayn və estetika sahəsində bütün xüsusi bilikləri nəzərə almaq lazımdır.

Bir çox modelləşdirmə təşkilatlarında, məs. MDNU-də keçirilən dizayn sənət vasitələrinin tətbiqi ilə bağlı işlər göstərdi ki, yeni geyim eskizlərinin yaradılmasında sənətkarlıq nəzəriyyəsinin bir çox qanunlarından istifadə etmək məqsədəuyğun və mümkündür. Amma, kişi ayaqqabısı dizaynında bu qanunların tətbiqi ilə bağlı suallar kifayət qədər baxılmamışdır.

Bu gün ayaqqabı istehsalı müəssisələrinin uğuru təmənilə ayaqqabı dizaynı metodları və məlum proseslərin düzgünlüyündən, avtomatlaşdırılmış dizayn sistemlərinin geniş istifadə olunmasından asılıdır. Moda sənayesinin inkişafı ilə bağlı olaraq, ayaqqabı dizaynerləri və modelyerlərin məmulatın keyfiyyət göstəricisinə ekspert qiymətləndirilmə, modelləşdirmə üçün elmi – praktik məsləhətlərin hazırlanması və detallı öyrənilməsi kimi problemlər durur. İstehsalın struktur və ümumi sistemi çox vacibdir. Birləşdirmə prinsiplərinin öyrənilməsi və tətbiqi bir çox alimlərin tədqiqatlarında baxılmışdır və bu araşdırmalar yuxarı sadalanan məsələlərin həllinə kömək edəcəkdir.

Fəsil II. Ayaqqabının istehsalının texnoloji üsulları

2.1. Kişi ayaqqabısı istehsalı üçün xammal

Ayaqqabı altı üçün material. Rezin təbii və sintetik kauçıqdan, vulkanizasiya məhsulları və digər xeyirli əlavələrdən hazırlanır.

Faydalı əlavələr - sürətləndiricilər, doldurucular, yumşaldıcılar, antioksidantlar, boyalar (qüsurlu rezin məhsulları və ya əvvəl istifadə olunmuş) .

Rezin altlıq, dabanlıq, üstlük və s. üçün istehsal olunur.

Strukturuna görə rezin məsaməli və məsaməsiz hissələrə bölünür. (monolit).

Məsaməli rezin yumşaq, elastik, möhkəm, yüksək amortizasiya və istilik qoruması xüsusiyyətləri ilə fərqlənir.

Məsamənin az olması – burun hissədə zərbə zamanı ovulmalara və rezinin yatmasına səbəb olur.

Lifli doldurucularla olan məsaməli rezinlər kojvolon adlanır. Bu rezinlər yüngül, elastik olur, təbii dəriyə çox oxşayır.

Məsaməsiz rezinləri müxtəlif növ dəriyəoxşar, transparent (kauçuk əlavəsi ilə) stironip (yüksək storil sintetik kauçuk əsasında) və b. materiallardan hazırlanır.

Dəriyəoxşar rezin yüksək davamlılığı ilə fərqlənir. Məsaməsiz dəriyəoxşar rezin məsaməli rezindən fərqli olaraq nisbətən aşağı gigiyenik xüsusiyyətlərə və yüksək istilik keçiriciliyinə malikdir. Amma yaxşı formalaşır və yapışdırma üsulu ilə ayaqqabı istehsalında çox qiymətli xammal hesab olunur.

Hal-hazırda ayaqqabı altlığı üçün plastmas istifadə olunur. Ən çox geniş yayılmış polimerlər isə poliuretan, polivinilxlorid, kapron və b. Yeni materiallar da yaradılır ki, bunlara termoelastoplastları misal gətirmək olar. Onlar yüngül, sürtünməyə və şaxtaya davamlı olur.

Ayaqqabı üstü üçün süni və sintetik materiallar: Ayaqqabı üstü üçün süni dərilər üzəri polimer materialla örtülmüş trikotaj və digər parçalar əsasında hazırlanır.

Üzərinə çəkilən materialın əlaqələndirici hissəciklərindən asılı olaraq ayaqqabı üstü üçün materialları hissələrə ayırırlar: kauçuk örtüklə (kompozit material), polivinilxloridli (vinil dəri) və poliamid.

Ayaqqabı üçün kompozit material (kirza) kauçuk lateksləri hopdurulmuş iki, üç qatlı pambıq parçadan hazırlanır.

Ayaqqabı üçün kompozit material (kirza) cırılmaya davamlı, toxunduqda bərk, əsasən uzunboğaz meşin çəkmələrin hazırlanmasında istifadə olunur.

Süni dəri texnoloji və istifadə çatışmazlıqlarına malikdir. Bunlara kifayət qədər gigiyenik və şaxtaya davamlı olmaması, pis formalaşmasını misal gətirmək olar.

Süni və sintetik dəri çeşidinin artırılmasının müasir istiqaməti onun gigiyenik göstəricilərinin yaxşılaşdırılması, dəbli əlavələrin hesabına estetik gözəliyinin artırılmasıdır.

Parça əsasında sintetik dəri hazırlanır. Bu çür parçaların astar tərəfi təbii dərinin məxmərini xatırladır.

Süni ayaqqabı materiallarını astarlıq qatı ilə hazırlayırlar. Bu halda ayaqqabı istehsalında texnoloji əməliyyat aparılmır, üst xarici detal astar ilə birləşdirilir. Süni ayaqqabı materialının üzərinə basma üsulu ilə təbii dərini xatırladan naxış vurulur, bu da onun xarici görünüşünü yaxşılaşdırır.

Dəri hazırlanması üçün xammal olaraq mal-qara, keçi, qoyun və digər heyvanların dərisindən istifadə olunur. Heyvan dərisi əsasən üç hissədən ibarətdir: epidermis, derma və dərialtı yağ qatı. Dərini dermadan hazırlayırlar, epidermis və dərialtı yağ kəsilib atılır.

Dəri topoqrafiyası: Mal-qara dərisi aşağıdakı hissələrdən ibarətdir: baş, boyun, bel, pəncə, cinah, arxa.

Dəri sahələri qalınlığına, möhkəmliyinə və ağırlığına görə fərqlənir. Bu ayaqqabı istehsalı zamanı nəzərə alınır. Ən qiymətli dəri sahəsi bel sayılır.

Xammal hazırlanır, sortlaşdırılır, kompleksləşdirilir və dəri hazırlama müəssisələrinə göndərilir.

Heyvan dərisinin hazır məhsul üçün istifadə edilən dəriyə çevrilməsi əməliyyatları: hazırlıq, aşılama və çilalama.

Aşılama üçün hazırlama əməliyyatı: Dəri isladılır, təmizlənir, üzərindəki yun və dərialtı yağ təbəqəsi kəsilib atılır.

Aşılama – aşılama maddələri ilə yarılməfabrikatın hazırlanması prosesi. Aşılamaqdan sonra heyvan dərisi hazır məhsul üçün istifadə edilən dəriyə çevrilir.

Ayaqqabı istehsalında müxtəlif növ aşılama üsullarından istifadə olunur. Onlardan ən çox yayılmışları – xrom duzları istifadəsi ilə xromlu aşılama; xrom duzları və bitki tərkibli aşılama maddələri ilə kombinə edilmiş aşılama; dəniz heyvanlarının yağından istifadə etməklə yağlı aşılama; alüminium duzları istifadə etməklə alüminium aşılama.

Dərinin daha sərt, suya davamlı, sıx olmasını üçün çilalama əməliyyatı aparılır. Çilalama əməliyyatı: sərilmə, yuyulma, dartılma, rəngləmə, çilalama və b.

Ayaqqabı üstü üçün xrom material. Xrom dəri elastiklik, plastiklik, möhkəmlik, forma saxlayan, gözəl xarici görünüş və gigiyenik xüsusiyyətləri malikdir. Onu müxtəlif rənglərə qara, ağ, açıq-rəngli (açıq-boz, krem), əlvan (qırmızı, göy, yaşıl və s.) boyayırlar. Üst hissə çilənmə üsulu və xarakterinə görə hamaq, yivli və basma (pres üsulu ilə dəri üzərinə naxış vurulur) hissələrə ayrılır.

Mal-qara dərisindən hazırlanan xrom dərilər:

Buzov – 6 aya qədər olan buzovların dərisi - ən qiymətli hesab olunur;

Vırostok – 1 yaşa qədər buzov dərisi;

Polukojnik – yaş yarımına qədər olan buzov dərisi;

İnək – yaş yarımından böyük olan inəklər

Buğa – gənc dana dərisi

Şevro keçisi dərisini aşılamaqdan sonra alınan dəridir. Şevro səthi (səthinin şəkli) kiçik və gözəl naxışı ilə fərqlənir. Şevro dəri 60 dm sahəyə malik olur, 60 dm-dən artıq olan dəriyə xrom keçisi dərisi deyilir.

Şevret qoyun dərisindən əldə edilən dəridir. O, şevroya nisbətən möhkəmdir, yumşaq, elastikdir. Əsasən astar, pinetka, yüngül yay və ev ayaqqabısı istehsalında istifadə olunur.

Donuz xrom dərisi kobud, sərt, üst səthinin görünüşü pisdır. Donuz dərisində tüklərin çıxarılması zamanı yaranan iri məsamələr olur. Donuz dərisi nadir hallarda təbii üzü ilə istifadə olunur. İşləmələrdən sonra donuz dərisi yumşaq olur.

At xrom dərisi – jerebok, vımetka, önlük təbii və süni üz səthli olur, yəni hamaq və yivli.

Velyur şevro, polukojnik, vımetka, jerebokdan əldə edilir, üzərində gözlə görünə bilən xətlər olur. Velyur xovlu üz səthinə malikdir, onu dərinin astarını cilalamaqla əldə edirlər.

Velyurun çatışmazlıqları – su hopdurma qabiliyyətinin yüksək olması, cırılmaya davamlılığının aşağı olması, cirkənməyə meyilli olması.

Xrom Nubuk opoyka, vırostka, polukojnikin üst tərəfinin narın cilalanması nəticəsində əldə edilir.

Lak dəri model ayaqqabı hazırlanması üçün istifadə olunur və gözəl görünüşə malik olur. Lak dəri opoyka, vırostka, polukojnik dərinin xrom aşılama və lak ilə örtülməsi nəticəsində əldə edilir. Lak ayaqqabının gigiyenik xüsusiyyətləri yüksək deyil. Ən yüksək keyfiyyətə malik lak dəri –şevro, lak dəri – opoek.

Ayaqqabı istehsalında yağlı aşılama üsulundan istifadə etməklə zamşa əldə edilir. Onu quzu, qoyun, maral, los dərisindən əldə edirlər. Zamşanı adətən iki tərəfdən aşılalırlar. Amşa elastikliyi ilə fərqlənir, yaxşı hava keçiriciliyi var və su təzyiqinə davamlıdır. Zamşa əsasən model ayaqqabının üstünü hazırlamaq üçün istifadə olunur.

Meşin dəri. Meşin dəri kombinə edilmiş aşılama üsulu ilə hazırlanır. Bu qalın, yumşaq dərinin yağ tərkibi yüksəkdir (26-30%) və suya davamlıdır. Ən qiymətli meşin dəri dana dərisində alınır. Məqsədində asılı olaraq meşin dəri ayaqqabı və ya sandal üçün olur.

Meşin dəri təbii və süni üz səthinin işləməsi nəticəsində əldə edilir, yumşaq və yivli olur, müxtəlif rənglərə boyanır və təbii ola bilər.

2.2. Ayaqqabının istehsalı üsulları

Ayaqqabı istehsalının blok-sxemi:

- Modelləşdirmə və dizayn
- Hazırlıq əməliyyatları
- Yığılma və formalaşdırma
- Ayaqqabı altının bərkidilməsi
- Ayaqqabının bəzədilməsi

Modelləşdirmə modelin rəsminin çəkilməsi ilə başlayır. Bu rəsm real görüntünün əsası olaraq, ayaqqabı hazırlanması prosesinin başlanğıc mərhələsi sayılır. Ayaqqabı eskizi istehsalın texniki imkanları və estetik xüsusiyyətləri baxımından əsaslı analiz edilir. Eskizdən makeləşdirməyə keçilir, belə ki, yalnız həcmli model onun haqqında aydın fikir deməyə imkan verir və onun kompozisiya –konstruktiv ideyasını aydınlaşdırır.

Ayaqqabı maketi, yəni qəlib yapışqanlı parça, papye-maşə və başqa materiallardan hazırlanır. Ən müasir üsul isə vakum aparatından işlənmiş PVX (Polivinilxlorid) lentindən alınmış sərq qabıq maketləşdirəsi üsuludur. Üsulun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, qəlibin üzəri vakum aparatında qızdırılmış polimer lentlə örtülür və soyuduqda sərt qabıq əmələ gətirir. Gələcək modelin maketdə formalaşması alt və üstün birlikdə hazırlanması ilə aparılır. Altlığın qəlibi üstlə birlikdə və ya ayrı aparılır. Sonra makek üzərinə bütün konstruktiv və dekorativ tikişlər, xətlər, əlavələr və b. artırılır. Maketin rəngi və forması modelin hazırlanacağı materiala oşamalıdır.

Konstruksiya – ayaqqabı maketinin və ya eskizinin həcmli detallarının rəssam-dizayner tərəfindən hamar səth üzərinə qrafik təsvrinin verilməsidir.

Düzgün olmayan modelləşmənin qüsurları: moda istiqamətinə uyğun olmaması, dizayn məqsədinə uyğun gəlməməsi, verilmiş modelə tövsiyə olunan material detalların uyğun gəlməməsi. Düzgün olmayan konstruksiya zamanı meydana çıxan qüsurlar: ayaqqabı ölçüsünün və həcmnin uyğun gəlməməsi, forma

və ölçüyə görə detalların üst-üstə düşməməsi, detalların düzgün yerləşdirilməməsi, tövsiyə olunan materialların xüsuyətlərinin düzgün nəzərə alınmaması.

Hazırlıq əməliyyatları:

Ayaqqabı istehsalı üçün lazım olan materialların öncədən toplanması.

Detallar üçün materialın kəsilməsi növündən asılı olaraq müxtəlif üsullarla aparılır. Ayaqqabı detallarının pres üzərində kəsilməsi üçün kəsici adlanan xüsusi ətrafı bağlı bıçaqlardan istifadə olunur. Süni materiallar isə presin gücü və materialdan asılı olaraq, bir neçə qat üst-üstə döşənmiş formada kəsilir.

Həmçinin müxtəlif konstruksiyalı preslərdən başqa, detalların kəsilməsi lazer şüası, vibrobıçaq, qayçı, hətta su və hidro-su kəsicilərilərinin köməyi ilə də aparılır.

Hissələrin əksəriyyəti birləşdirmədən əvvəl işlənir. Lazım gəldikdə, ayaqqabı detalı kəsim üçün istifadə olunubsa, xarici kənarları üst təbəqənin rəngində rənglənilir. Əgər detal qatlama üçün nəzərdə tutulubsa, onda onun kənarları incəlir, qatlanır və yapışqan vurulur. Detailın kənarlarının incəldilməsi qatlama üçün hamar səth və kobud olmayan tikiş vurmağa imkan verir.

Dabanlar ehtiyac olduqda üstün material ilə örtülür. Bəzi detallarda, forma və dizanından asılı olaraq işarələmə aparılır. Ayaqqabı üstünün bəti tərtibatı üçün, xüsusilə süni dərilərdə əlavələrə ehtiyac olur.

Hazırlanmış detalların birləşdirilməsi müxtəlif üsullarla yerinə yetirilə bilər: tikiş, yapışdırma, qaynaq. Süni dərilərdən detalların hazırlanması üçün silikon matrislər üzərində yeni üsul işlənmişdir. Silikon kauçuklarından hazırlanmış sərt matrislər otaq temperaturunda əridilir və müxtəlif forma və fakturalı hamar, tikişə oxşar formalı detallar əldə edilir.

Polivinilxlorid layı və ya tozundan hazırlanan detalların formalaşması prosesi gücü 25-30 KVt olan TVÇ isitmə aparatlarında aparılır. Klassik üsul olaraq tikiş maşınlarında kəsmə üsulu qalır. Ayrılıqda astan da üst detalları tikilir. Müxtəlif növ tikiş növləri istifadə olunur. Onların içərisində ən çox yayılmışlar: müxtəlif işarəli tikiş, üstədən tikiş, çevirmə tikiş, qatlama tikiş.

Tikiş zamanı detallar ciddi olaraq işarələmələrlə üst-üstə qoyulur. İynənin açdığı dəliklər kip bağlanmalıdır, tikişlər sıx olmalıdır.

Detalı formalaşması ayaqqabıya pəncənin formasına yaxın həcmli forma vermək məqsədi daşıyır. Formalaşdırma zamanı çıkmə-sıxma əməliyyatları aparılır.

Ayaqqabı üçün detalların formalaşdırılması üç üsulla aparılır: daxili, xarici və kombinə edilmiş formalaşdırma. Xarici formaladırma zamanı əsas olaraq xüsusi sıxılmış plastinlərdən istifadə etməklə detalın dartılmış kənarlarını işləməyirlər. Daxili formalaşdırma zamanı ayaqqabının içərisinə yumşaq materialdan içlik və ya sərt işlik qiyulur. Kombinə edilmiş üsulda həm dartılmış sıxılmış, həm də daxili formalaşdırma üsulundan istifadə edilir.

Formalaşdırma əllə (nadir hallarda), əsasən burun hissənin, daban və baldır hissələrin dartılmasına uyğunlaşdırılmış xüsusi dartma maşınlarında aparılır.

Ayaqqabının formalaşdırılması şoc vacib və məculiyyətli əməliyyatdır. Belə ki, prosesin düzgün aparılmasından gələcəkdə qüsurların yaranıb yaranmaması sualı yaranır. Bunlar – detalların qeyri-mütənasib royuluşu zamanı cırılmalar, analiji hallarda onların əyilməsi, detalların pis dartılması zamanı qırış və qatların əmələ gəlməsi, forma dayanıqlılığının lazımi qədər olmaması, birləşdiricinin əsas işlikdə izləri, birləşməmiş ayaqqabı astarı.

Ayaqqabı altının birləşdirilməsi:

Bu proses altlıq, daban, əlavə altlıq birləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Dabanlar altlığın növündən asılı olmayaraq bərkidilir. Burada bərkitmə üsulu materialdan, hündürlükdən, formadan və ayaqqabının yaş və cins məqsədindən asılı olaraq seçilir. Bərkitmə üçün hündür və orta dabanlar üçün daban mismarı, sancaq, yapışqan və başqa materiallar istifadə olunur. Bütün bərkitmə üsulları bərkidicinin növündən asılı olaraq ştifli, yapışqanlı və kombinə edilmiş hissələ bölünür.

Rezin daban yapışqanı pis tutduğuna və mismara qarşı müqaviməti az olduğuna görə əsasən xaricdən bərkidilir. Mismarların sayı ayaqqabının ölçüsü və formasından asılı olaraq dəyişir (7-13). Mismarlar daban üzərində bərabər paylanmalı və içliyin kənarından 7-10 sm məsafədə yerləşməlidir. Mismarla bərkidilmə xaricdən və daxildən aparılır.

Kişi ayaqqabısında alt dabanları bərkitmək üçün yapışqandan istifadə olunur. Kombinə edilmiş üsullar –yapışqan və ştift – daha tez-tez tətbiq olunur, belə ki, bu ayaqqabıya daha çox möhkəmlik verir.

Əlavə daban əsas dabana mismarlarla bərkidilir və yapışqan da istifadə edilir. Əlavə dabanın forması müxtəlifdir və özünəməxsus xüsusiyyətləri var, bu da ayaqqabının modelindən asılıdır. Bu əlavə dabanın təmiri zamanı çətinliklər törədir. Nəticədə təmir emalatxanalarında polimer dabanlara sadəcə mismar vurularaq onun strukturu dağıdılır və möhkəmliyi azalır.

Altıq müxtəlif üsullarla birləşdirilir, onu birləşdiricinin növünə görə dörd əsas qrupa bölürlər. Kimyəvi üsul:

Yapışqanlı – bu üsulun əməliyyatları aşağıdakılardır: detalın kənarının mexaniki işlənməsi, yapışdırılacaq sahələrə yapışqan çəkilməsi, yapışqan qatların aktivləşdirilməsi, altın pres vasitəsilə yapışdırılması, yapışdırılmadan sonra gözləmə. Ayaqqabının xüsusiyyətləri: ayaqqabının keyfiyyəti onun görünüşü və istifadə olunan materialların keyfiyyətindən asılıdır. Ayaqqabı kifayət qədər köhnəlməyə davamlı, nəmə davamlıdır və xarici görünüşünə görə müxtəlifdir. Yapışdırma prosesinin yaxşı aparılmaması, onun istifadəsi zamanı qüsurların əmələ gəlməsinə səbəb ola bilər. Bu yapışqanın açılması, kley ləkəsinin qalması, parça kənarının müxtəlif enlərdə olması ola bilər.

Tökmə üsul - ən müterəqqi üsuldur. Tökmə üsulu zamanı formanın hazırlanması üçün dartılmayan üsul istifadə olunur. Tikiş bölməsində yumşaq içliklə birlikdə “corab” tipli forma hazırlanır, o tökmə sahəsinə daxil olur, orada ayaqqabı altının bərkidilməsi baş verir. Təzyiq altında dörd tökmə üsulu qeyd etmək olar: termoplastik materiallarla, polivinilxlorid, rezin qarışığı, poliuretan (maye tökmə). Xüsusiyyətləri – ayaqqabı orijinal xarici görünüşə malikdir, nəmə davamlıdır, yapışqanla bərkidilmiş ayaqqabını xatırladır, etibarlıdır, altlığın daha monolit bərkidilməsi, bəzi hallarda nəmdən qoruyan kənarları olur.

İsti vulkanizasiya üsulu – yalnız rezin qarışığı tətbiq olunur. “Corab” formalı ayaqqabı forması detalın üzərinə keçirilib yapışdırılır, pres-formanın içərisinə ciy rezin qarışığı tökülür və alt hissə ilə üst hissə birləşdirilir. Pres-formanın içərisində

rezinin vulkanizasiya prosesi, altlığın formalaşması və onun bərkidilməsi baş verir. Xüsusiyyətləri – ayaqqabı elastikdir, davamlıdır, kənarlarına görə nəmə davamlıdır və nisbətən ucuzdur.

Tikiş üsulu. Xüsusi sərt və qalın materiallar istisna olmaqla, bir çox növlərin birləşdirilməsində tətbiq olunur. Birləşdirici olaraq kətan pambıq və kapron iplərdən istifadə olunur. Tikişin möhkəmliyi ip və iynənin nömrəsi, tikiş qoyulması üçün ayrılan sahənin keyfiyyəti, materialların öz keyfiyyətindən asılıdır. İpin möhkəmliyini artırmaq üçün ona parafin, hidrogen hopdurulur və tikiş altlığın xüsusi kəsilmiş sahəsinə vurulur. Tikiş üsulu növləri:

Sandal üsulu – dartılmış detalın kənarları xaricə tərəf əyilir və altlıq kəsilmədən görünür. Onun üzərinə rant vinildəridən dairəvi rant qoyulur və üç qat tikilir – rant, hazır detal, altlıq. Xüsusiyyətləri: ayaqqabı gigiyenikdir, elastikdir, forma saxlayan deyil, tez-tez arxa tərəfinin cökməsi qüsuru meydana çıxır.

Yarımsandal üsulu (doppel) – ümumiyyətlə sandal üsuluna analojidir, amma burada hazır detalda adi dartılmış kənarlar kimi astar olur. Xüsusiyyətləri: ayaqqabı daha forma saxlayan və davamlıdır.

Rant üsulu – əsas içliyin alt səthinə və eyni zamanda hazır detalın xüsusi ağız hissəsinə rant bərkidilir. Sonra rantın digər tərəfi altlığa tikiş vasitəsilə birləşdirilir. Nəticədə hazır detalın tikişi rantla birlikdə ayaqqabının içərisində qalır və xarici amillərin təsirinə məruz qalmır. Ayaqqabının xüsusiyyətləri: orijinal xarici görünüş, yüksək davamlılıq, genişlənmiş altlığın hesabına üst hissə xarici mexaniki zədələnmələrdən qorunur.

Calaq üsulu – hazır detal tərs tərəfinə çevrilir və bütün perimetr boyu üz-üzə qoyularaq altlıq tikilir. Sonra ayaqqabı düz üzünə çevrilir. Xüsusiyyətləri: ayaqqabı yumşaqdır, elastikdir, az davamlıdır.

Bort üsulu – mokasinlərin hazırlanması üçün istifadə olunur. Bu üsulda dəri ayaqqabı xüsusi yolla formalaşdırılır – təknə formasında – hazır detal perimetr boyu altlığa maşın tikişi və ya əl tikişi ilə bərkidilir. Xüsusiyyətləri: yumşaq və elastik, bu gigiyenik ayaqqabı əsasən geniş və rahatlığına görə yaşlı adamlar üçün nəzərdə tutulub.

Parko üsulu – dairəvi rant bir tərəfdən dartılmış detalın kənarlarına bütün perimetr boyu tikilir. Hazır detalın sonrakı formalaşdırması zamanı rant və detal kənarları qatlanır, rant digər tərəfdən altlıqla tikilir. Ayaqqabı yaxşı elastikliyə və gigiyenik xüsusiyyətlərə malikdir, amma forma saxlayan və davamlı deyil.

Ştif üsulu bərkitmə. Bərkitmək üçün mismar (mismar üsulu) və ya vint məftil (vint üsulu) istifadə olunur. Əvvəllər xüsusi taxta tutuculardan istifadə olunurdu. Bərkidicilər altlıqdan, dartılmış kənarlardan keçir. Əsas tələbat - əsas içlikdə bərkidicilər detalın səthinə çıxmamalıdırlar. Mismarların başlığı materialın içində itməlidir.

Kombinə edilmiş üsullar. Yuxarıda sadalanan üsullar birləşdirilir: sandal-yapışqan, dopel-yapışqan, tikiş-yapışqan və b. Bu üsulların ayaqqabılarında mütləq əsas içliklə altlıq arasında yerləşdirilən əlavə içlik olur. Hazır detal əlavə içliyə bərkidilir, sonra isə bu konstruksiyaya altlıq birləşdirilir.

Tikiş-yapışqan üsulu konstruksiyasına görə nisbətən fərqlənir. Burada ayaqqabıda platforma və onun örtüyü olur. Platforma örtüyünə əvvəlcə bir tərəfdən iplərlə əsas içlik bərkidilir, digər tərəfdən platformanın örtüyünün dartılmış kənarlarına altlıq bərkidilir.

Ayaqqabının xüsusiyyətləri: amortizasiya xüsusiyyətləri yaxşılaşdırılır. Ayaqqabının elastikliyi əlavə içlik materialının qalınlığı və növündən asılıdır, ayaqqabının çəkisi artır.

Ayaqqabının bəzədilməsi ona daha cələdici xarici görünüş qazandırmaq üçün, eləcə də bir neçə asan aradan qaldırıla bilən qüsurları gizlətmək üçün yerinə yetirilir. Bütün bəzədilmə prosesini ayaqqabı altı və üstü üçün fiziki-kimyəvi və mexaniki üsullara bölmək olar.

Mexaniki üsullara altlığın dekorativ kəsimi, ütülənməsi, cilalanması aiddir. Dekorativ kəsim xüsusi frezlərlə həyata keçirilir, burada altlığın atriq hissəsi kəsilir. Ütüləmə 1000 dərəcəyə qədər isidilmiş xüsusi təkərlər vasitəsilə aparılır. Cilalama fiziki-kimyəvi proseslərə aiddir, belə ki, əridilmiş parafin materialı əvvəlcə kəsime və ya alt hissəsinə çəkilir, sonra isə cilalanır.

Kimyəvi üsullara appretləşdirmə, tonlaşdırma, ləkələrin təmizlənməsi və rənglənməsi, xırda qüsurların aradan qaldırılması aiddir. Appret parıltılı, rənglənməmiş və ya rənglənməmiş lent şəklində olub, tampon və ya fırça vasitəsilə çəkilir. Tonlaşdırma apretləşdirmədən onunla fərqlənir ki, rəngləndirici qatışıq bütün detala deyil, bəzi hissələrinə - tikişlərə, detalların birləşdiyi yerlərə çəkilir. Ayaqqabının təmizlənməsi mexaniki və fiziki-kimyəvi üsullarla yerinə yetirilir. Mexaniki təmizlənmə zamanı toz, yapışqan qalığı və başqa çirklənmələr fırça vasitəsilə, xovlu dərilər üçün aşılایıcı dərilərdən istifadə olunur.

2.3. Satışa çıxarılan ayaqqabı seçimi və xarakteristikası

Tədqiqat obyektı “Garda” şirkəti tərəfindən hazırlanmış kişi ayaqqabısıdır. (yaz-payız). Bu modelin tədqiqat obyektı üçün seçilməsinin bir neçə səbəbi vardır:

1. Ayaqqabı qarderobun ayrılmaz hissəsi olub, istehlak məhsullarının ən mühümlərindən biridir.
  2. Bazarın bu sektorunda istehlakçı arzu və istəklərinin ortaya çıxarılması;
- “Garda” ayaqqabı şirkətinin kişi ayaqqabısı çeşidi aşağıdakı ayaqqabı növləri ilə təqdim olunur: tufli, çəkmə, mokasinlər.

Cədvəl 2.

Tədqiqat obyektinin adı (ayaqqabı növü)	Göstəricinin adı	Tədqiqat nümunəsinin xarakteristikası
Tufli	Ayaqqabı tipi	Model
	Üst materialı	• Təbii dəri • Lak dəri (natural dəri) • Nubuk
	Üst rəngi	• Qara • Rəngli (qəhvəyi) • Ağ
	Astar material	• Təbii dəri

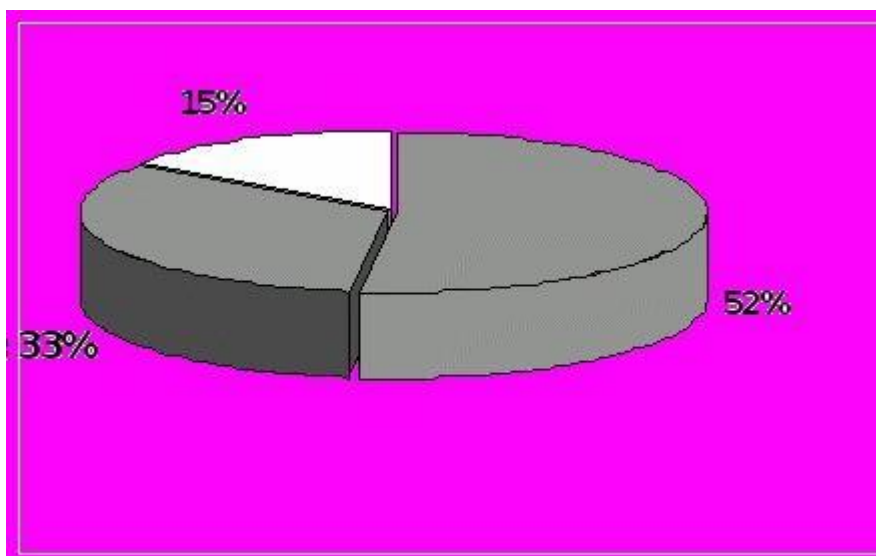
		Süni dəri
	Dabanın hündürlüyü	- alçaq - orta - Dabansız
	Ayağa bərkidilmə üsulu	- Bağlanmayan - Şnur vasitəsilə
Mokasinlər	Ayaqqabı tipi	Gündəlik
	Üst materialı	- Təbii dəri - Lak dəri (natural dəri)
	Üst rəngi	- Qara - Rəngli (qəhvəyi)
	Astar material	Təbii dəri
	Dabanın hündürlüyü	- alçaq - orta - Dabansız
	Ayağa bərkidilmə üsulu	- Bağlanmayan - zamok
Çəkmə	Ayaqqabı tipi	Gündəlik
	Üst materialı	- Təbii dəri - Lak dəri (natural dəri) - Nubuk
	Üst rəngi	- Qara - Rəngli (qəhvəyi)
	Astar material	- Təbii dəri - Süni dəri - Parça
	Dabanın hündürlüyü	- alçaq - orta - dabansız

	Ayağa bərkidilmə üsulu	• Şnurla • Zamok • Bağlanmayan

Ayaqqabının çeşidinin araşdırılması

“Garda” müəssisəsinin kişi ayaqqabısı çeşidinin bir neçə göstəricisinə baxaq.

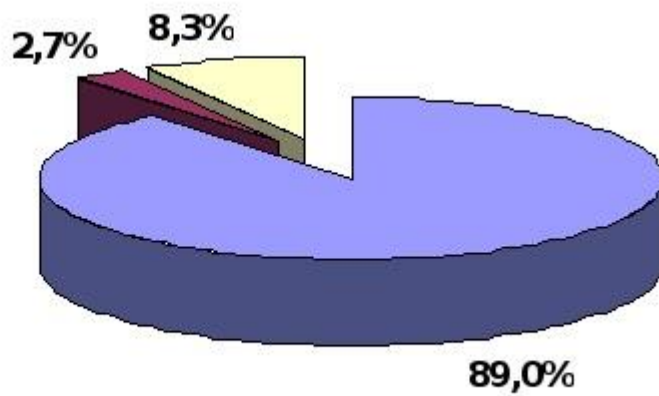
1. Ayaqqabı növü: tufli, çəkmə, mokasinlər.

Sxem 1. “Garda” mağazasının satışa çıxardığı ayaqqabı çeşidinin strukturu.

Sxemdən görünür ki, kişi ayaqqabısı (yaz-payız) çeşidinin ən çox hissəsini tufllilər (52%), ikinci yeri isə çəkmələr tutur. Bunu bu ayaqqabı modelinin istifadə sadəliyi, bizim regionun iqlim xüsusiyyətləri və estetik göstəriciləri ilə izah etmək olar.

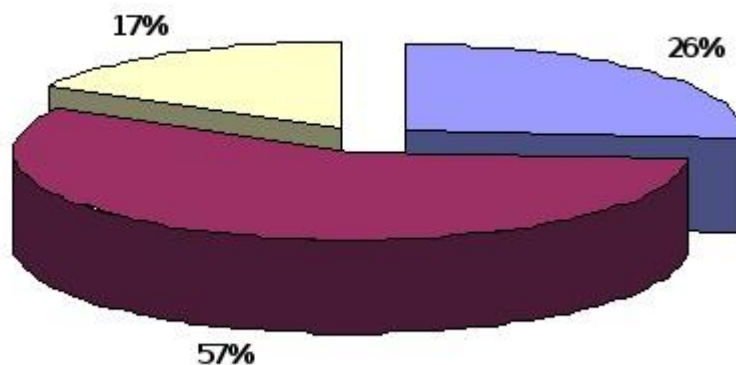
2. Üst materialı: təbii dəri, nubuk, lak dəri.

Sxem 2. “Garda” mağazasının satışa çıxardığı ayaqqabı çeşidinin üst materialının strukturu.

Sxemdən göründüyü kimi, ayaqqabı üstü üçün ən çox istifadə olunan material təbii dəridir, bu da müasir moda tendensiyası ilə bağlıdır.

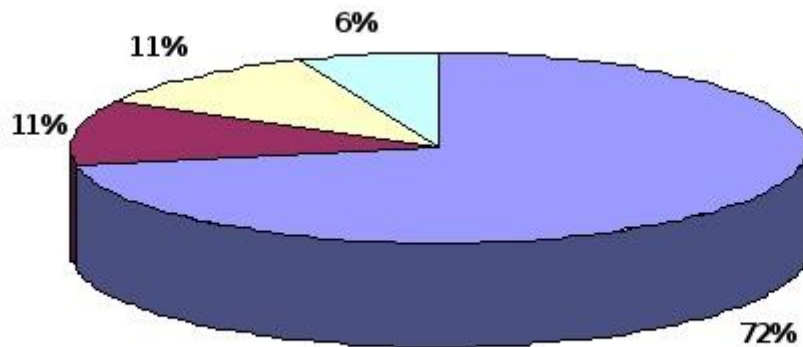
3. Dabanın hündürlüyü: dabansız, alçaq- 25 mm-ə qədər, orta – 45 mm-ə qədər.

Sxem 3. “Garda” ayaqqabı mağazası tərəfindən satışa çıxarılmış ayaqqabı çeşidinin dabanın hündürlüyünə görə strukturu

Sxemdən görünür ki, “Garda” müəssisəsinin kişi ayaqqabısı çeşidi əsasən orta dabanda təqdim olunur (uyğun olaraq 57%). Orta dabana üstünlük verilməsi onunla izah olunur ki, belə ayaqqabı kifayət qədər yüksək estetik xüsusiyyətlərə malikdir və dabana ağırlıq minimaldır. Alçaq dabanlı ayaqqabı da, çeşiddə çox yer tutur, bunu istifadə sadəliyi və rahatlıqla izah etmək olar.

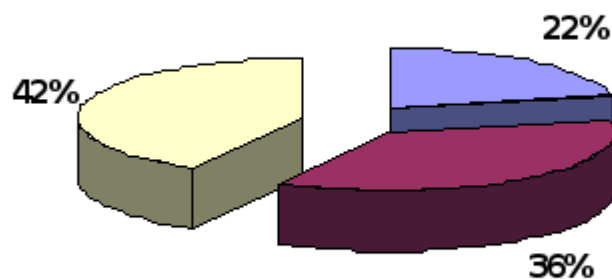
4. Ayaqqabı üstünün rəngi. Qara, qəhvəyi, krem, ağ.

Sxem 4. “Garda” mağazasının satışı çıxardığı ayaqqabı çeşidinin üst rəngi

Sxemdən görünür ki, “Garda” mağazasında əsas üstünlük verilən rəng qara rəngdir. Bunu onunla izah etmək olar ki, qara rəng istifadəsi sadə olan və daha çox satılan rəngdir.

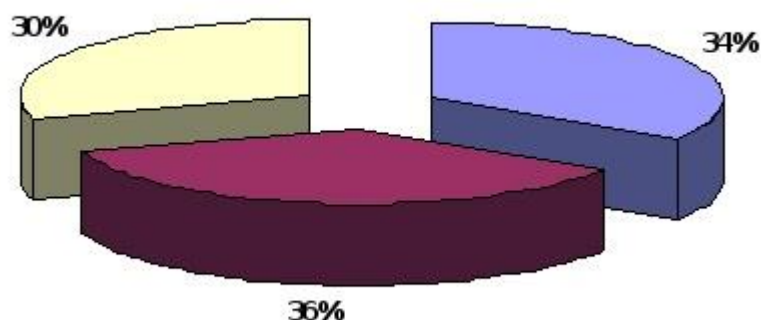
5. Ayaqda bərkidilmə. Zamok, şnur, bağlanmayan.

Sxem 5. “Garda” mağazasının ayaqda bağlanmasına görə çeşid strukturu

Sxemdəki verilənlərdən görünür ki, “Garda” mağazasında əsas ayaqqabı çeşidi bağlanmayan ayaqqabılardır. Belə düşünmək olar ki, belə ayaqqabı şnur və zamokla bağlanan ayaqqabılara nisbətən istifadədə daha rahatdır və ona tələbat artır.

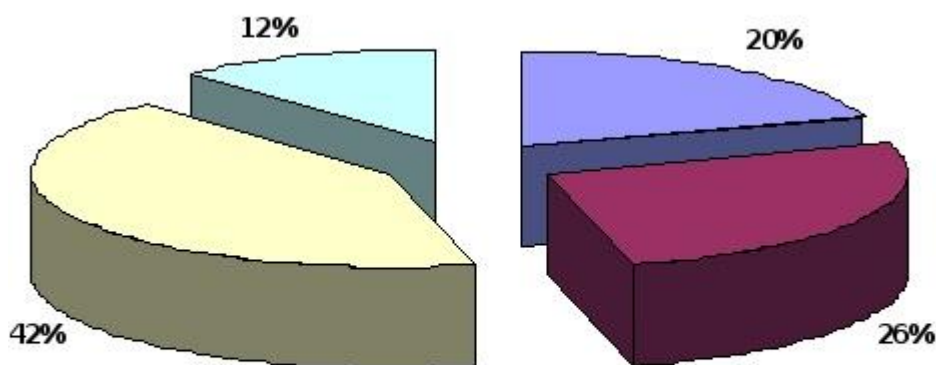
6. Burun hissənin formasına görə: iti burun hissə ilə, yumru, kvadrat.

Sxem 6. “Garda” ayaqqabı mağazasının təqdim etdiyi ayaqqabı çeşidinin burun hissənin formasına görə strukturu

Sxemdəki verilənlərdən görünür ki, təqdim olunan ayaqqabılar burun hissənin formasına görə təxminən eyni nisbətdədir. Bu da müəssisənin bütün istehlakçı istəklərini bərabər təmin etmək istəyi ilə bağlı ola bilər.

7. Ölçüyə görə: 35-36, 37-38, 39-41, 42-45.

Sxem 7. “Garda” mağazasının təqdim etdiyi ayaqqabı çeşidinin ölçü cərgəsinə görə strukturu

Sxemdəki verilənlərdən görünür ki, satışa çıxarılan ayaqqabı sayı ən çox 39-41 ölçüdədir. Bu da kişi cinsinin fiziologiyası və bu ölçülərlə onların tələbatını yerinə yetirmək istəyi ilə bağlıdır.

2.4. Kişi ayaqqabıları və onların keyfiyyət göstəriciləri

Günümüz kişiləri qadınlar qədər olmasa da ayaqqabılara gündən günə daha da meyilli olmağa başladı. Əvvəllər bir kişinin şafında toplansa bəlkə beş cüt ayaqqabı var idisə markaların məhsul müxtəlifliyini artırması, kişilərin də daha baxımlı hala gələn tərzləri səbəbiylə şafdakı ayaqqabı cütlərinin sayı gedərək artmağa davam etməkdədir. Kişi modasında ayaqqabılar bəlli sayda çox çeşitlənmiş, müəyyən modellərə əlavələr edilərək, aksesuar, rəng dəyişiklikləri olunaraq bu dəyişmə təmin edilir. Qaytanlanmış, bağciksiz, noubuk, süet, qalın altlı, toqqalı kimi fərqlər çox istifadə edilməyən, bir sıra olmadığımız ayaqqabı çeşidlərini bilmək hər bir dizayner üçün vacib və faydalıdır. O səbəbdən aşağıda adlar çəkilən modellərin xüsusiyyətlərindən də bəhs edəcəyik.

Kişi ayaqqabı modellərinin adları və xüsusiyyətləri nələrdir?

Ölkəmizdə hər nə qədər kişi ayaqqabıları varsa adları ilə birlikdə deyil də, idman və klassik olaraq iki əsas kateqoriya altında tanınır. Ümumi dünyaya nəzər salsaq dünyada vəziyyətin bir az daha fərqli olduğunu görürük. Hər kişi ayaqqabısının eynən qadın ayaqqabılarında olduğu kimi fərqləndirici xüsusiyyətləri vardır.

Onların müəyyən adları vardır:

- İdman ayaqqabısı-boat;
- Loafer;
- Makasin;
- Klassik;
- Toqqalı (Monk Strap);
- Derby;

- Oxford;
- Wing Tip;
- Brogue;
- Chelsea;
- Desert.

İdman Ayaqqabı (Sneakers)-boat

Altı rezin, üzəri dəri ya da fərqli tekstil materialları istifadə edilərək hazırlanan yüngül ayaqqabılar idman edərkən ya da gündəlik həyatda rahatlıqla istifadə edilir. bu növ ayaqqabının qaytanlanmış, bağcıksız, cırtcırtlı, şinli və s. kimi bir çox fərqli modelləri vardır.

Bu ayaqqabılar gündəlik həyatda cinslə qüsursuz uyğunlaşma təmin edirlər. Paçası, boyu, rəngi nə olursa olsun uyğun qiymətləri olan hər tərzə uyğun sneakers modelini almaq mümkündür.

Hər idmanın xüsusiyyətinə uyğun hazırlanan idman ayaqqabılarını əsasən idman edərkən istifadə etmək ən doğru variant hesab olunur. Gündəlik həyatda isə ümumi geyim ansamblına uyğunlaşdırılmalıdır.

Loafer, makasin ayaqqabı növləri. Çox adamlar bu iki ayaqqabının eyni cür olduğunu düşünürlər ancaq əslində onların fərqli cəhətləri vardır. Ancaq uzun zaman içində dizaynerlər sayəsində iç-içə keçdikləri deyilə bilər, bu o səbəbdəndir ki, mənə qarışıqlığı yaradır.

Bu iki ayaqqabının fərqi:

Loafer, bağcıksız, əsasən dəri altı yumşaq, topuğu olan ayaqqabılar. Makasində topuq yoxdur, qaytanlanmış da ola bilərlər və süet, nubuk və s. materiallardan düzəldilirlər. Dəridən hazırlanılmır və altlıqları qalındır, topuqları yoxdur, altı düzdür.

Klassik kombinlərlə xüsusilə həqiqi dəri olan ayaqqabı modelləri kişilərin böyük əksəriyyəti tərəfindən üstünlük edilir. Casual və idman paltarları da kişilərə rahat, yüngül və havalı görüntü verməsi üçün ideallərdir. Bu tip kompozisiyalara xüsusilə zamşa, nubuk olanlar daha yaxşı yaraşacaqdır.

Toqqalı (Monk Strap)

Bu ayaqqabılarda bağ yoxdur, yalnız toqqa vardır. Klassik paltarlar və smart casual paltarlar ilə uyğun ola biləcək ayaqqabılar olduqları deyilə bilər. Təbii ki moda zövqü yüksək kişilər bir-birindən fərqli dizaynlara sahib, bu toqqalı modelləri çox fərqli kostyumları tamamlaya bilər.

Oxford

Ən sadə üsul vasitəsilə qaytanlanmış kişi ayaqqabısının. Oxford ayaqqabıları digər klassik qaytanlanmış ayaqqabılardan ayıran xüsusiyyət - bağcıqlarının bir-birinə bitişik olmasıdır.

Oxford ayaqqabıları müxtəlif kişi kostyumlarının tamamlayıcı hissəsi olub ayaqqabılar arasında əsas sayıla bilərlər. Stil sahibi kişilərin blazer pencəklər, cins şalvarlar altına da geyinə bildiyi oxford ayaqqabılarının süet və altı rezin olan modelləri də müxtəlif tərz geyimləri tamamlayır və bütün diqqətləri özünə cəlb edir.

Derby

Yenə hər kəsin bildiyi ən sadə üsul ilə qaytanlanmış kişi ayaqqabısıdır. Digər kişi qaytanlanmış ayaqqabı olan Oxford modeli ilə Derby modeli bağcıqlarının duruşu ilə arasındakı fərqlənir. Derby ayaqqabılarında bağcıqlar bir-birinə bitişik deyil, ayrı durur.

İstifadə sahələri Oxfordu istifadə yerləri ilə çox oxşardır. Casual və klassik kombinə tamamlayıcılarıdır. Derby və Oxford bir-birlərinin qardaşı kimilərdir, tərzləri eynidir ancaq istifadə edən adamın zövqünə görə kiçik fərqlilikləri vardır.

Wing Tip

Bu ayaqqabılar tərcümədə burğulu ayaqqabılar mənasını verir. Onlar qaytanlanmış və klassik sayıla biləcək ayaqqabılar.

Önlərindəki burğu quş qanadına bənzədiyindən "wing tip" adı ilə xatırlanarlar. Bir az daha idmana uyğun klassik paltarların altında, tək pencək kombinə edilən casual və smart casual geyim üçün idellərdir.

Brogue

Win Tip (burğulu) ayaqqabıların idman üslubuna xas görünüşə malik olduğunu qey etməyə dəyər. Bu ayaqqabıların əksəriyyətlə döşəmələrinin rezin və

müxtəlif rənglərdən hazırlanmış olan növləri də vardır ki sanki kişilərin fərdi zövqlərini ortaya qoya bilmək üçün hazırlanmışlar.

Xüsusilə casual kombinə üçün yaradılmışlar, işini bilən kişiler çox havalı kombinə bu ayaqqabılar ilə birlikdə rahatlıqla meydana gətirə bilirlər.

Chelsea

Topuqlara qədər uzanan, iki yanında rezini bənzəyən elastik parçalar olan çəkmə tipi.

Chelsea botları kökündə ata minmək üçün hazırlanmış İngilis tərzli botinka tipli ayaqqabıdır. Bu növ 60-cı 70-ci illərdə məşhur olmuşdur. John Lenon, Mick Jagger kimi məşhur musiqi ikonlarının da seçimləri olmaları onları daha da məşhur etmişdir. Noubuk ya da zəmsədən olan bu ayaqqabılar gündəlik həyatda rahatlıqla geyilə biləcəyi kimi həqiqi dəri modelləri klassik paltarların altına da çox uyğundur. Ayrıca süet və dəri olanları qısa, dar paçalı cinslərlə kişiye xas cool görünüş bəxş edir.

Desert boot

Qaytanlanmış, yüngül və rahat botinka tipli ayaqqabılar ümumiyyətlə, süet və dəri materiallar istifadə edilirək hazırlanır. “Desert boot”-un azərbaycancaya hərfi mənası “çöl botları” kimi tərcümə edilir. Təbii ki bu adın da yenə bir səbəbi var.

II Dünya Müharibəsi dövründə İngilislərin şimali Afrika çöllərində bu botları geymişdilər və bu da “Desert boot” adını almalarına səbəb olmuşdur. Səhrada geyilən bu botlar sonralardan kişi moda dünyasına addım atmış və şəhər küçələrini fəth etmişdir.

Dəri olan modelləri qəşəng və gündəlik ayaqqabılar arasında qalan kombinə üçün idealdır. Süet modellər yaz və bahar aylarında da geyilə bildiyi kimi ceans ilə edilən idman kostyumuna daha çox yaraşacaq.

Dəri ayaqqabılar və botlar.

Prioritet olaraq bu ayaqqabıları keyfiyyətli edən 3 əhəmiyyətli kriteriya mövcuddur. Ayaqqabının doğru ölçülərdə vəsaitlərdən kəsilmiş dərilər çıxarılması. Doğru ölçülərdə qəliblər istifadə edilməsi. Keyfiyyətli içkilər, ustalığ tələb edən

işçilər tərəfindən bu parçaların bir araya gətirilməsi və istifadə edilən vəsaitin keyfiyyəti.

Əvvəlcə ölçü olaraq ayaqqabıda sağ və ya sola baxıldığında sol tək ilə sağ tək arasında hər hansı bir fərq görməməlidir. Ayrıca ayaqqabıda ən çox diqqət etdiyimiz ayaqqabının daxili və xarici yüksəkliyinin bir-birinə olan nisbətidir. Ayaqqabının xarici yüksəkliyi hər zaman daxili yüksəkliyindən təxminən 4 mm daha alçaq ola bilər.

Bu nisbət xaricində qalan ayaqqabılarda ayaqqabı xarici tərəfdən sümüyə təzyiq edərək ayağın yara olmasına səbəb ola bilər. Ayaqqabı rahat bir istifadə təmin edə bilməsi üçün arxa yüksəkliyinin (42 nömrə ayaqqabıda 6.5CM-dir) uyğun olması lazımdır.

Bu nisbət xüsusilə qış və idman ayaqqabılarda, onların arxalarında istifadə olunaraq bir az daha yüksək ola bilər.

Sənətkarlıq keyfiyyətində isə ayaqqabı üzərindən diqqət edilə biləcək ən əhəmiyyətli qisim tikişlərdir. Tikişlərin bir-bir, üzərinə atılmadan, silsiləsinin bərabər, oynaq yerlərində hər hansı bir pozulma olmadan davam etməsi bu ayaqqabıların ixtisaslı yəni usta işçilər tərəfindən hazırlandığından xəbər verir.

Ayrıca ayaqqabının daban və dəri arasında qalan yerlərdə dərmən və kimyəvi bir vəsait ilə dəridə defarmasya etmədiyini görə bilərsinizə bu ayaqqabı yenə ixtisaslı, usta işçilər tərəfindən uyğun ölçülərdə çıxarılması deməkdir.

2.5. Kişi ayaqqabısının istehlakçı qiymətləndirilməsi

Kişi ayaqqabısının istehlakçı qiymətləndirilməsi ilkin informasiyanın toplanması üsulu ilə keçirildi. (anket sorğusu).

Araşdırmanın məqsədi kişi ayaqqabılarına istehlakçı arzularını təyin etməkdir. (yaz-payız). Araşdırmanın əsas işçi aləti xüsusi işlənmiş anket sorğusudur.

Seçim həcmi – 100 adam. İştirakçılar – 18 yaşdan yuxarı kişi sakinlər.

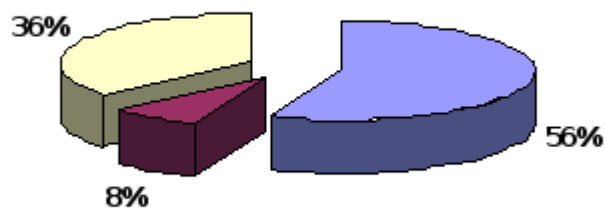
Sorgu əvvəlcədən hazırlanmış anketin şəxs tərəfindən doldurulması şəklində keçirildi. Verilənlərin toplanması günün müxtəlif vaxtlarında və bazar günü də daxil olmaqla həftənin müxtəlif günlərində aparıldı. Anket doldurulmasının orta davamiyyəti 5 dəqiqədir.

Araşdırmanın nəticələrini konkret hər bir neçə sual üçün nəzərdən keçirək.

1. Hansı ayaqqabı növünə (yaz-payız) daha çox üstünlük verirsiniz?

- Tufli
- Mokasin
- Çəkmə

Cavab: “tufli” 56 iştirakçı, “mokasin” 8 iştirakçı, “çəkmə” 36 iştirakçı.

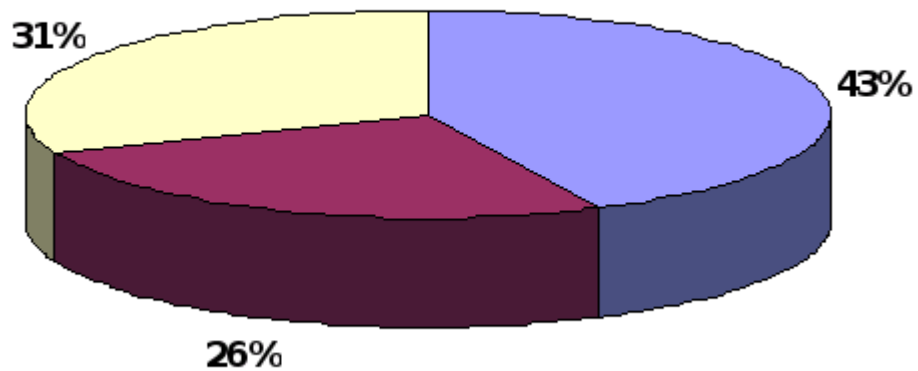
Sxem 8. Ayaqqabı növünə görə istehlakçı seçimi

Sxemdən göründüyü kimi istehlakçı seçimi içərisində əsas yeri “tufli” tutur.

Araşdırmanın nəticələrini çeşid üzərində aparılan tədqiqatın nəticələri ilə meqayisə etsək, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, müəssisə öz ayaqqabı çeşidinin inkişafını düzgün istiqamətdə aparır və istehlakçı istəklərini nəzərə alır.

2. Hansı materialdan hazırlanmış ayaqqabılara üstünlük verirsiniz?

- Təbii dəri
- Nubuk
- Lak dəri

Sxem 9. Üst materialına görə istehlakçı tələbatının strukturuna

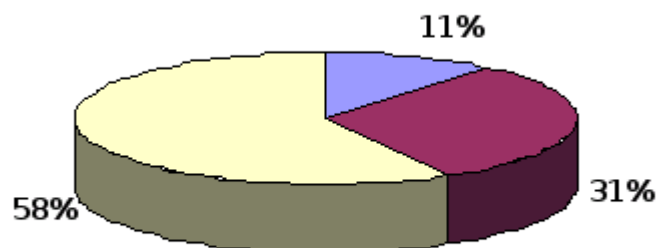
Sxemdən göründüyü kimi, iştirakçıların böyük hissəsi təbii dəridən olan ayaqqabılara üstünlük verirlər. Bunu onunla izah etmək olar ki, təbii dəridən hazırlanmış ayaqqabılar daha funksional, estetik və gigiyenik xüsusiyyətlərə malikdir.

“Garda” ticarət müəssisəsinin ayaqqabı çeşidində təbii dəridən olan ayaqqabılar üstünlük təşkil edir. (bu da istehsal olunan məhsulun funksional və istifadə sadəliyinə nail olmaq istəyindən xəbər verir). Beləliklə, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, müəssisə lak ayaqqabı istehsalını artırmalıdır (bu müsir dəbə uyğundur), belə ki, ayaqqabı əldə edən zaman istehlakçı onun xarici görünüşünə (33% iştirakçı) və dəb tendensiyasına (21% iştirakçı) xüsusi fikir verir.

3. Hansı daban ölçüsünə daha çox üstünlük verirsiniz?

- Alçaq – 25 mm-ə qədər
- Orta- 45 mm-ə qədər
- dabansız

Orta dabanlı ayaqqabıya 58 iştirakçı, alçaq dabanlı – 31, dabansız ayaqqabıya isə 11 iştirakçı üstünlük vermişdir.

Sxem 10. Dabanın hündürlüyünə görə istehlakçı tələbatının strukturu

Sxemdən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, istehlakçı orta hündürlükdə dabanı olan ayaqqabılara üstünlük verir. (58%). Bu onunla izah oluna bilər ki, əvvəl də deyildiyi kimi istifadədə rahatlıq və komfort ayaqqabı seçimində əsas göstəricidir.

Təqdim olunan ayaqqabı bazarı tələbatın geniş diapazonunu, seçim müxtəlifliyini təmin edir. Bazarı formalaşdıran ayaqqabı təsnifatı əlamətləri bir-biri ilə əlaqəli və müxtəlifdir. Çəşidin optimal strukturu zamanı onlar ayaqqabı istismarının müxtəlifliyinə cavab verir. Təyin olunmuşdur ki, ayaqqabının xüsusiyyətləri çeşid göstəricilərinə görə kompleks təşkil edir, ticarət assortimentini formalaşdırır. Ayaqqabı assortimenti bir çox təsnifat əlamətlərinə malikdir və onlar istehsalçı və alıcılar tərəfindən nəzərə alınır.

Ayaqqabı alış-verişi motivasiyası müxtəlif ola bilər: nüfuzlu məhsul almaq istəyi, öz imicinə və dəbə uyğunlaşmaq, qarderobu dəyişmək və müxtəlifliyini artırmaq, lazımi ayaqqabı olmadıqda qarderobu artırmaq etiyacı, bayramlarda özünə və digər adama hədiyyə almaq və b. Ayaqqabı elə məhsuldur ki, onu birdən, alınacaq məhsulun xüsusiyyətlərini fikirləşmədən alırlar. Onun üçün demək olar ki, impulsiv tələbat istisna olunur.

FƏSİL III. AYAQQABININ BƏDİİ LAYİHƏLƏNDİRİLMƏSİ VƏ KOMPOZİSIYA QANUNAUYĞUNLUQLARI

3.1. Ayaqqabı dizaynerinin üzərinə düşən vəzifələr

Ayaqqabı dizayneri – müxtəlif növ ayaqqabı yaratmaqla ixtisaslaşır. Ayaqqabı sadəcə praktik deyil, həm də sənət əsəri ola bilər. Ayaqqabı dizayneri olmaq üçün istedad və xüsusi bacarıq lazımdır, buna isə ağır iş nəticəsində nail olmaq olar.

Beş il üçün iş planı tərtib edin:

- Bir sıra real məqsədlərdən ibarət plan fikirləşin. Hər bir məqsədə çatmaq üçün vaxt təyin edin ki, həmişə motivasiyada olasınız.
- Plandan kənara çıxmağa qorxmayın. Onu dəyişmək olar, əgər sizin yeni imkanlarınız yaranıbsa, onlardan istifadə etməyin.
- Planlarınızı hər il və ya iki ildən bir gözədən keçirin. Fikirləşin, düzgün istiqamətdə hərəkət edirsinizmi?

Qərar verin, hansı istiqamətdə ixtisaslaşacaqsınız. Bir çox istiqamətlər var. Məsələn, kişi, qadın, uşaq, idmançı və c. ayaqqabı yaratmaq olar. Ən çox hansı istiqamət xoşunuza gəlir?

Düşünün, ayaqqabı dizayneri işinin hansı aspekti xoşunuza gəlir. Sizin model fikirləşmək xoşunuza gəlir, amma siz ayaqqabı istehsal etmək istəmirsiniz? Yoxsa siz öz ayaqqabınızı hazırlamaq istəyirsiniz? Siz böyük şirkətdə işləmək istəyirsiniz və ya öz şəxsi mağazanızda işləmək istəyirsiniz?

Dizayner olmağı öyrənin. Diplom almaq vacib deyil, amma alınmış təhsil sizə gələcəkdə əlaqələr yaratmağa, öz bacarığınızı artırmağa kömək edəcək. Uyğun Universitetə daxil olun və oranı bitirin.

Ayaqqabı dizaynını öyrənmək vacib deyil. Qrafik, sənaye dizayn, moda dizayn və daha çox daxil olmaqla incəsənət və dizayn sahəsində hər hansı diplom lazım ola bilər.

Öz şəxsi stilizlə işləməyə başlayın. Yaxşı dizaynerin maraqlı və orijinal ayaqqabısı alınır. Öz şəxsi stiliniz və brendiniz üsrə işə başlayın.

- İşləyəcəyiniz elementlərin sayını azaldır. Məsələn, iki və ya üç fərqli rəng parça ilə işləmək. Bu sizə yaradıcı olmağa kömək edəcək.
- Özünü tapşırıq verin. Məsələn, müxtəlif qrup insallar üçün ayaqqabı rəsmi çəkməyə başlayın. Rəsmlər nə ilə oxşar, nə ilə fərqli olacaq?
- Hər gün yeni nə isə kəşf etməyi qarşınıza məqsəd qoyun. Bir ay ərzində hər gün yeni eskiz çəkməyi özünü məqsəd qoyun. Zamanla siz rəsmlərdəki qanuna uyğunluqları görəcəksiniz.

Dünya modasında kənarda ilham mənbəyi axtarın. Ola bilər ki, siz digər dizaynerlərin işindən ilham alırsınız. Onu başqa yerlərdə axtarmağa başlayın. Məsələn, Kristian Lubuten qeyd edirdi ki, onun bir çox işlərinin ilhamçısı arxeologiya olmuşdur.

Sənaye haqqında daha çox məlumatınız olsun. Ayaqqabı dizaynı təkcə ayaqqabının rəsmi deyil. Bu sənaye üç hissəyə ayrılır: dizayn (yaradıcı iş), istehsal, satış.

Dizayn-yaradıcı iş. Bu sahə birbaşa ayaqqabının dizanına cavabdehdir, burada sadəcə kağız üzərində rəsm çəkmək kifayət deyil. Buraya yalnız orijinal model düşünmək deyil, həm də gələcəkdə ayaqqabının ayaqda necə oturacağından xəbər verən maraqlı altlıq düşünmək də daxildir. (bunlar adətən sıx plastik və ya qatrardan hazırlanır).

Ayaqqabı modelisti.

Dizaynerin çəkdiyi modellərin təməl qəliblərini çıxaran, bu qəliblər üzərində tekstil, dəridən model tətbiq və aksesuarları (ana və köməkçi materialları) təyin edən, lazımi müasir məlumat və bacarıqlara sahib olan, prototip işə yol göstərən şəxslərə modelist deyilir.

Ayaqqabı modelisti texnoloji inkişaflara və günün modasına uyğun olaraq hazırlanılması düşünülməyən ayaqqabının əldə və ya kompüterdə modelini çəkməyi bacaran, şablon ləkal hazırlayan, nümunə tikilməsini təmin edən və inkişaf etdirən,

istehsalda istifadə ediləcək materialları idarə edən və səhvlərin aradan qaldırılmasını təmin edən adamdır.

Ayaqqabı modelistinın vəzifə və öhdəlikləri aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Moda ilə əlaqədar yerli və xarici televiziya, jurnal, broşura və s. yazılı və vizual nəşrləri təqib edir və modeli inkişaf etdirir,
2. istifadə olunacaq istehsal texnologiyasını nəzərə alaraq hazırlanacaq ayaqqabının əldə edir və ya kompüterdə şəkilini çəkir,
3. Çıxarılacaq ayaqqabının modelini qəlib üzərinə çəkər və maketini hazırlayır,
4. Ayaqqabı istehsalında istifadə ediləcək qəliblərin modelə uyğun hazırlamaq üçün qəlib istehsalçısı ilə əməkdaşlıq edir,
5. Hazırlanacaq ayaqqabı vəsaitlərinin alınmasında orijinal model dizaynına uyğun ola bilməsi üçün satın alma hissəsi ilə əməkdaşlıq edir.
6. Fərqli model və texnikalarla ıstampalar çıxarır,
7. Nümunə tikimini təqib edir,
8. Keyfiyyətə nəzarət edir.

Asimmetrik Fantaziya Ayaqqabı Modeli. Asimmetriyanın xüsusiyyətləri

Asimmetriya, bir əşyanın orta oxa görə bir yarısının digər yarısı ilə eyni olmaması deməkdir.

Asimmetrik ayaqqabılarda da orta ox xəttinə görə daxili və xarici cizgilərdə fərqlilik vardır. Bu cür ayaqqabıların maketini hazırlamaq üçün bütün standart forma üstünlük edilir. Bu normal standartlardan bir az daha fərqli görünür. İstampalar karton qatı alınmadan çıxardıla bilər.

Asimmetrik Fantaziya Ayaqqabı Model Növləri:

Sandal, bağlı ayaqqabıların hər növündə, başmaq, botlardan, çəkmələrin qısaca bütün ayaqqabı modellərində asimmetrik xətlər istifadə edilə bilər.

Qəlib Üzərində Model

Bu modulda arxası açıq asimmetrik ayaqqabı modeli hazırlama izah ediləcək.

İstəndiyi təqdirdə düz gova ayaqqabı olaraq da çalışıla bilər. Model maskaret, yüz və arxa bant parçalarından ibarətdir. Modulda model şəkilini, standart forma

hazırlamağa və ıstampa çıxartmağa aid bəzi məlumatlar tapa bilərsiniz. Model şəkilini əhəmiyyətli olan istinad nöqtələrini doğru istifadə edərək gözə xoş xəttlər meydana gətirir.

İstehsal. Bu mərhələdə eskiz bir cüt ayaqqabıya çevrilir. İstehsal prosesi haqqında material seçimindən istehsala qədər hər şeyi öyrənin.

Satış. Bu mərhələdə ayaqqabı satışa çıxarılır. Satış kanallarının iş prinsipi sizə omkan verəcək ki, alıcılar nə istəyirlər. Sizin məqsəd auditoriyanız kimlərdir? Düşünün, sizin alıcılar necə ayaqqabı almaq istəyirlər və siz onların tələbatını necə ödəyəcəksiniz.

Yenilikləri izləyin. Rəqiblərin fonunda seçilmək üçün bazarın inkişaf tendensiyalarına nəzarət etmək vacibdir. Bu yüksək rəqabətli mühitdə irəlidə olmaq - bu bir zərurətdir.

Dizayn və moda haqqında jurnalları oxuyun, bütün yeniliklərdən xəbərdar olun.

3.2. Geyim tipi üçün lazımi ayaqqabı növləri

Günlük paltarlar hər hansı bir qadının gardirobunun əhəmiyyətli bir parçası olmuşdur, qadınların gündəlik paltarları onların rahat və etibarlı hiss etməsi üçün əhəmiyyətlidir. Ancaq, yüksək dikdaban ayaqqabılar qətiliklə qadağandır mənasını verməz. Yüksək dikdaban seçki ilə rahat hiss etdiyiniz əminsənsə onları geymək gözəl ola bilər. Əgər bir yüksək dikdaban geymək istəmirsinizsə, makasen, babet, baletka və ayaq biləyinədək olan bot kimi düz ayaqqabılar, mükəmməl rahat və gözəl bir tərz olacaq.

Romantik paltar ilə hansı ayaqqabılar geyinməli? Çox bəzəkli və dəbdəbəli ayaqqabılar ilə qadına xas paltarları cütləşmə təklif edilir. Çəkmələr və botlar payız və qış aylarında uyğun ola bilər. Süet botlarla ya da kiçik dikdaban bağlı ayaqqabı kimi çox yaxşı variant ola bilər. Parlaq ayaqqabı və ya sandal xaricində digər ayaqqabıları cəhd edə bilərsiniz.

Ofis üçün hansı ayaqqabılar geyinmək olar? Ofislərdə paltarlar kimi, ayaqqabı da olduqca ağıllı düşünülmüş və ciddi ayaqqabılar olmalı, çox həyəcan oyandıran ya da göz alıcı heç bir ayaqqabını üstünlük etməməlidir. Ayaq barmaqları bağlı olan və dabanları 10 santimetri keçməyən ayaqqabıları üstünlük edilməməlidir.

Gecə paltarları üçün mükəmməl ayaqqabı hansıdır? Əgər dərinə çox göstərən bir gecə paltarı seçdinizsə, ümumiyyətlə asqılı ilə açıq dikdaban sandal tövsiyə edilir. Ayaq barmaqları bağlı ayaqqabı yada sandal geymək üçün yumru və ya V-şəkilli yaxa oyuntuları olan paltarlar ilə uyğun olur. Əgər tayt geyirsinizsə, bağlı ayaq barmaqları olan ayaqqabı geydiyinizdən əmin olun.

Rəng, əlbəttə, lazım olan ayaqqabını təyin etməkdə əhəmiyyətli bir faktordur. Ayaqqabı ilə paltar rəngi uyğun olmalı. Birincisi və ən önəmlisi, onların eyni rəng tonu olduğun şda və bir-biri ilə uyğun rənglər olduğundan əmin olmanız lazımdır. Onlar digər aksesuar rəngi ilə uyğunlaşdırılsa ayaqqabı və paltarlar arasındakı ziddiyyətlərə icazə verilir. Ağ paltar, ağ, bej və parlaq rəngli ayaqqabılar seçə bilərsiniz bunun yanında rəngarəng naxışlı variantları seçmək olar. Qara paltarlar üçün isə hər hansı bir rəng ayaqqabı seçmək mövzusunda azaddırlar. Çünki qara rəng neytral rəngdir, onun tərkibində bütün spektor rəngləri cəmlənmişdir. Əgər rəngli bir paltar seçsəniz paltarda olduğu kimi, eyni rəng tonlarında ayaqqabılar seçim edilməlidir. Ağ ayaqqabılar açıq rəng tonlarında paltarlar ilə geyilərsə, qara ayaqqabılar da, tünd tonlarda paltarlar ilə olduqca gözəl görünür. Qırmızı paltarlar üçün ən gözəl rəng elementlər - qara ayaqqabılar və qara aksesuarlar.

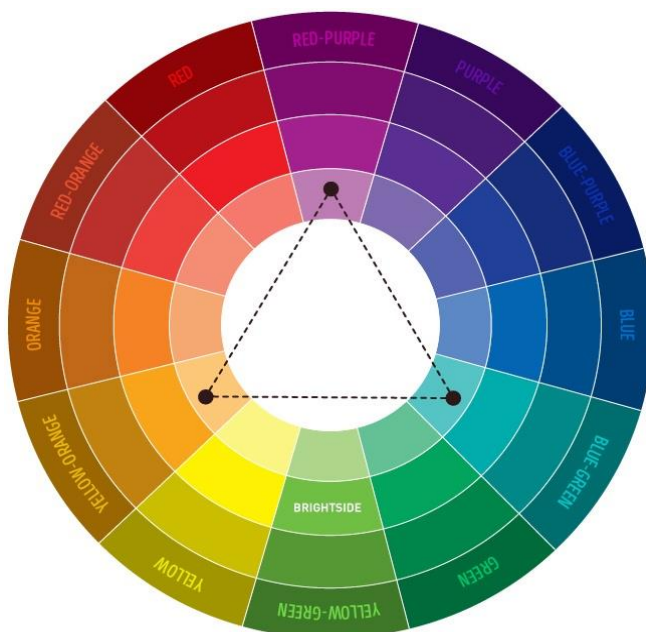
Ayaqqabı seçərkən anatomik quruluş və boyumuzun əhəmiyyəti böyükdür. Qadınların boyu ayaqqabı seçkisinə en əhəmiyyətli faktorlardan biridir. Uzun boylu xanımların yüksək dikdaban ayaqqabı seçimləri onları təbii görünməyə, həddindən artıq uzun boylu pis bir görünüşünə səbəb ola bilər. Onsuz da uzun boylu xanımlar dikdaban deyil, alçaq daban ayaqqabılar seçə bilərlər. Əgər xanımın boyu qısadirsə çox hündür deyil, uyğun yüksəklikdə dikdaban ayaqqabı seçimi etməlidir. Ayaqqabı seçimində seçilən paltarın da böyük əhəmiyyəti vardır.

2016-2017-ci ilin modası platforma ayaqqabı seçimləri insanlar arasında daha çox rəğbət qazanaraq istifadə edilməkdədir. Platform tərzli ayaqqabılar gündəlik paltarlar ilə möcüzəvi kombinə edilir. Kombinələri düzgün aksesuarlar ilə dəstəkləmək lazımdır.

Hamımız ayaqqabı seçmə mövzusunda bir az qərribə ola bilərik, seçmə mərhələsində biz qərarıslaşırıq. Nəticə olaraq isə, yaxşı və doğru ayaqqabı seçimi bizi daha özünə inamlı hiss etdirir və daha yaxşı yerlərə gətirir!

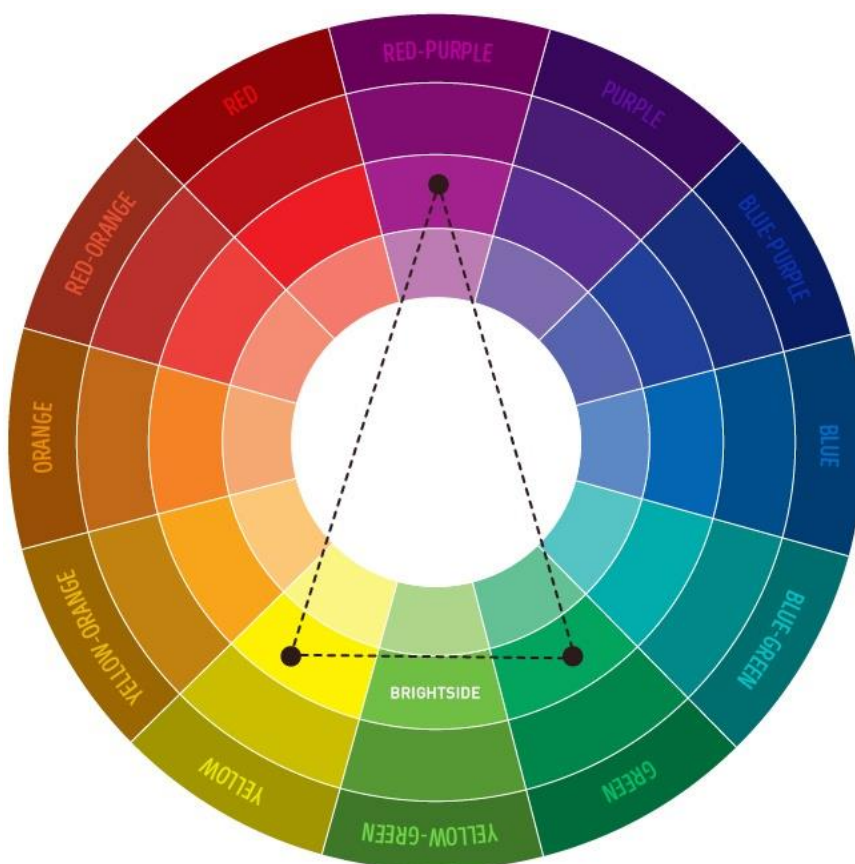
3.3. Ayaqqabının bədii layihələndirilməsi zamanı rəng seçimi

Paltar və ayaqqabı seçimində, eləcə də dekorasiya edərkən rəng seçimində, rənglər arasındakı uyğunlaşma olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Hətta bu uyğunlaşma ən sadə görünüşə sahib şeyləri belə inanılmaz dərəcədə bir uyğunlaşma və ahəng içində göstərə bilər. Məhz bu sxem ilə paltar, dekorasiyada ağılınıza gələ biləcək hər yerdə rəng seçimi edərkən asanlıqla məqsədəuyğun seçkilər yerinə yetirə bilərsiniz. Doğru rəng ahəngi geyimdə, dekorasiyada ən əhəmiyyətli bölümdür. Bu səbəbdən aşağıdakı sxem olduqca faydalı olacaq.

Sxem 11. Tamamlayıcı rənglər

Kontrast və ya tamamlayıcı rəng sxemində qaydalar olduqca sadədir. Seçdiyiniz rəngin tam qarşısında iştirak edən rənglə kombinə etməni tamamlaya bilərsiniz. Maksimum doyma təmin edildiyi bu birləşmədən sonra, canlı və enerjili bir görünüş əldə edərsiniz.

Sxem 12. Oxşar rənglərin uyğunluğu

Bu sxem isə kombinə etmək istədiyiniz üç rəng üçün göstərici xüsusiyyətinə malikdir. Solğun rəng seçimi görsəniz elə bu üçlü kombinasiya ilə canlı görüntülər verə bilərsiniz. Burada izləyəcəyiniz yol isə sadədir. Bu şəkildə cədvələ görə bir üçbucaq çəkin və burada iştirak edən rəng tonları içindən seçiminizi edin. Burada bir-birinə yaxın tonlarda rəng ahəngi vardır. Cədvəldə 2-dən 5 rəngə qədər seçki etməyiniz daha uyğun bir görüntü əldə etməyinizi təmin edəcək. Ancaq ideal olan 2 ya da 3 rəngdir. Rəng çevrəsi üzərində bir-birinə yaxın olaraq iştirak edən bu rənglər sakitləşdirici və xoş bir təəssürat yaradır. Bu da xüsusilə dekorasiyada rəng ahəngi əldə etmək üçün biçilmiş geyim ola bilər. Gördüyünüz kimi sarı-narıncı, sarı, sarı-yaşıl, yaşıl, mavi-yaşıl rənglər buna nümunə göstərilə bilər.

Sxem 13. Əsas rəng və köməkçi rəng uyğunluğu

Burada isə seçəcəyiniz bir əsas rəng və ona uyğun iki fərqli rəng birləşməsi üçün kartelayı görə bilərik. Sxem üzərində bu bucaqda bir üçbucaq yaratmaq bir-biriylə uyğun rəngləri çıxartmaq mümkün.

Sxem 14. Dörd rəngin kombinasiyası və uyğunluğu

Bu sxem isə 4 fərqli rəng necə kombinə edilə billər sualının cavabını verə bilər. Bu paltar seçərkən ayaqqabı ilə də uyğunlaşmasını təmin edə biləcəyiniz bir nümunədir. Seçəcəyiniz bir əsas rəng və ona kömək edəcək iki əsas rəng, eləcə də onları dəstəkləyən dörd rəng olmaqla bir atmosfer yaratmaq olar.

Rənglərin bir-birli ilə uyğunlaşma cədvəli

- Ağ ilə uyğun rənglər: xüsusilə mavi, qırmızı və qara olmaqla hər rəng ilə uyğun gəlir;
- Bej ilə uyğun rənglər: mavi, qəhvəyi, qara, qırmızı, ağ rəng ilə uyğun gəlir;
- Boz ilə uyğun rənglər: tünd çəhrayı, qırmızı, çəhrayı və mavi rəng ilə uyğun gəlir;
- Tünd çəhrayı ilə uyğun rənglər: boz, sarı-qəhvəyi, nanə yaşılı və qəhvəyi ilə uyğunlaşması mümkündür;
- Çəhrayı ilə uyğun rənglər: Qəhvəyi, ağ, boz, firuzəyi, açıq mavi;
- Qırmızı ilə uyğun rənglər: Sarı, yaşıl, mavi, qara;
- Qəhvəyi ilə uyğun rənglər: Krem, çəhrayı, yaşıl, bej;
- Narıncı ilə uyğun rənglər: Mavi, qara, ağ;
- Sarı ilə uyğun rənglər: Mavi, bənövşəyi, qara
- Yaşıl ilə uyğun rənglər: Narıncı, sarı, qəhvəyi, boz, krem, qara;
- Qara ilə uyğun rənglər: hər rənglə uyğunlaşan xüsusi bir rəngdir. Xüsusilə də narıncı, çəhrayı, yaşıl, sarı və mavi ilə gözəl kombinə edilə bilər.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Ayaqqabı hamımızın bildiyi kimi, ayağı xarici ətraf şərtlərindən qoruyan geyimdir. Modanın imtina edilməz ünsürlərindən biri də şübhəsiz ayaqqabıdır.

Yüngül sənayenin ayaqqabı sektorunda, insanların ayaq sağlamlığına və anatomik xüsusiyyətlərinə uyğun bədii tərtibatın inkişaf etdirilməsi üçün ayaqqabı dizaynerlərinə ehtiyac duyulmaqdadır. Bu sektor, insan geyinin imtina edilməz bir hissəsinə çevrilmişdir.

Geyim məhsulları istehsal edən digər sektorlar kimi ayaqqabı sektoru da, dünyada baş verən moda yenilikləri ilə qarşılıqlı olaraq inkişaf edir. əgər ayaqqabı yenidəblə ayaqlaşmazsa onun satışı da azalar, bu isə ayaqqabı istehsalçısının iflasa uğramasına gətirib çıxara bilər.

Bu səbəbdən ayaqqabı dizaynerlərinin üzərinə böyük məsuliyyət düşür və onların yaradıcılığı bu sektor üçün imtina edilməzdir. Bundan əlavə bu geyim növünün yeni modaya uyğun yüksək dəyərə malik və ya markalı olma zəruriliyi, dizayner yaradıcılığını önə çıxarır.

Ayaqqabı, ayaqları birbaşa ətraf mühitlə təmasını kəsərək müxtəlif xarici maddələrdən və yağışdan, qardan, palçıqdan qoruyur, bununla birlikdə sahibinin gözəlliyini tamamlayır. Botinka tipli, çəkmə, sandal, makasin, idman ayaqqabısı və s. bu kimi bir çox fərqli növə malik ayaqqabı tipləri kişilər tərəfindən gündəlik istifadə edilir.

Ayaqqabı müxtəlif (idman, klassik və s.) üslublarda, təbii və sintetik materiallardan hazırlanılır.

Bir daha qeyd etməliyik ki, ayaqqabı sektorunun inkişafı məhsulun cəmiyyətin zövqünə uyğun olaraq bədii layihələndirilməsi, yüksək texnologiyalar, xammal və keyfiyyətə nəzarətdən asılıdır.

Ölkəmizdə Yüngül sənayenin bu sahəsini durğunluq vəziyyətindən çıxarmaq, onu inkişaf etdirmək üçün bu sahəyə dövlət qayğısının daha da artırılması zəruridir. Bu sektorun inkişafı insanların işlə təminatına gətirib çıxara və işsizlik probleminin nüəyyən qədər həllinə səbəb ola bilər.

Eləcə də, ayaqqabı dizaynerlərinin ayaqqabıların bədii layihələndirilməsi sahəsinə yeni tövhələr verməsinə gətirib çıxara bilər. Sonda ölkənin daxili bazarlarının, hətta xarici bazarların qismən də olsa yerli məhsullarla təminatına gətirib çıxara bilər. Bu sektorun gələcəkdə sürətli inkişafı sayəsində, ölkəmizin adı ayaqqabı istehsal edən ölkələr arasında çəkilə bilər.

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Шуфинкова Л.В. и др. Симметрия в науке и в искусстве Изд. «Искусство» Ленинград. 1984.
2. Никитин М.Н. Художественное оформление тканей. Изд. Легкая промышленность. Москва 1991
3. Герхард Цойгнер. Учение о цвете. Издательство литературы по Легкой промышленности. Москва 1981
4. Герчук Ю.Н. Что такое орнамент. Изд. Декоративная искусства. Москва 1988
5. Дмитриев Н.А. Исторические закономерности развития искусства. Изд. «Наука» Москва 1986
6. Дмитриев Н.А. Исторические закономерности развития искусства. Изд. «Эстетика» Москва 1990
7. Зыбин Ю.П. Конструирование изделий из кожи, изд. Легпромиздат. Москва 1982
8. Козлова Т.В. Основы художественного проектирования изделий из кожи изд. Легпромиздат. Москва 1988.
9. Козлова Т.В., Тимашева З.Н. Основы моделирования и художественного оформления одежды издат. Легпромиздат. Москва, 1989
10. Николаев Ж.Б., Телисин С.Н., Шапавалова Н.Н. Моделирование кожгалантерейных изделий. Изд. Легпромиздат. Москва 1985.
11. Горина Г.С., Народные традиции в моделировании одежды, Москва, 1994
12. Черемных А.И., Основы художественного проектирования одежды, Москва, 1968
13. Чернышев О.В., Формальная композиция, Минск, 1999
14. www.google.com
15. wikipedia.ru
16. Акельев М.О. О качестве и не только / Максим Акельев // Товаровед. - 2009.- № 2. - С. 24-26.

17. Баляева С.И. Товароведение и экспертиза непродовольственных товаров: учеб. пособие / С.И. Баляева - М.: «Дашков и К», 2006. – 551 с.
18. Варакута С.А. Управление качеством продукции: учеб. пособие для вузов /С.А. Варакута. - М.: РИОР, 2004.- 109 с.
19. Гусаковский С. Бережливое производство: улучшение качества продукции / С. Гусаковский // Главный экономист. – 2010. - № 1. - с. 24-27.
20. Галун Л.А., Лисовской Д.П. Теоретические основы товароведение и экспертиза товаров: учеб. пособие / Л.А. Галун, Д.П. Лисовской - Мн.: Выш. шк., 2006. - 242 с.
- 21.Новицкий Н.И., Олесюк В.Н., Кривенков А.В., Пуровская Е.Э. Управление качеством продукции / под общ. ред. Н. И. Новицкого - М.: «Новое знание», 2004. - 366 с.
22. Николаева М.А.Товароведение потребительских товаров: учеб. пособие для вузов / под ред. М.А. Николаева - М.: НОРМА, 1998. - 435 с.

ƏLAVƏLƏR

Şəkil 1. Kişi ayaqqabı tipləri

Şəkil 2. Kişi ayaqqabı tipləri

Şəkil 3. Kişi ayaqqabı tipləri

Şəkil 4. Kişi ayaqqabı tipləri

Şəkil 5. Kişi ayaqqabı tipləri

Şəkil 6. Kişi ayaqqabı tipləri

Dior

Dior

Şəkil 7. Kişi ayaqqabı tipləri

Şəkil 8. Kişi ayaqqabı tipləri

AVITO.RU

Şəkil 9. Kişi ayaqqabı tipləri

FELIX CHU®

Şekil 10. Kişi ayaqqabı tipləri

XÜLASƏ

Kişi ayaqqabılarının bədii layihələndirilməsinin tədqiqinin elmi – nəzəri təhlili zamanı aşağıdakı bir sıra məsələlər araşdırılır:

“Ayaqqabıların yaranması və inkişafı” adlı **I Fəsildə** ilk ayaqqabıların yaranması, orta əsrlərdə ayaq geyimlərinin xüsusiyyətləri, müasir dövr ayaqqabı çeşidinin xarakteristikası, ayaq anatomiyası və ergonomika, və ayaqqabının komponentləri işıqlandırılmışdır.

“Ayaqqabının layihələndirilməsi və istehsalının texnoloji üsulları” adlı **II Fəsildə** kişi ayaqqabısı istehsalı üçün xammal, ayaqqabının istehsalı üsulları, Satışa çıxarılan ayaqqabı seçimi və xarakteristikası, kişi ayaqqabıları və onların keyfiyyət göstəriciləri və kişi ayaqqabısının istehlakçı qiymətləndirilməsi araşdırılır.

“Ayaqqabının bədii layihələndirilməsi və rəng qanunauyğunluqları” adlı **III Fəsildə** ayaqqabı dizaynerinin üzərinə düşən vəzifələr, geyim tipi üçün lazımi ayaqqabı növləri və ayaqqabının bədii layihələndirilməsi zamanı rəng seçimi təhlil olunur.

“Nəticə və təkliflər” bölümündə erkən orta əsrlərdən bəri böyük təkamül yolu keçmiş kişi ayaqqabılarının müasir üsulda bədii layihələndirilməsinə dair təkliflər irəli sürülür.

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

872m qrup magistrantı Məmmədova İnci Rövşən qızının
“Kişi ayaqqabılarının bədii layihələndirilməsinin tədqiqi”
adlı magistr dissertasiyasının

R E F E R A T I

Mövzunun aktuallığı. Kişilərin müasir qarderobunda ayaqqabı mühüm yer tutur və ən vacib əşyalardan biri sayılır. Onlar soyuq, həddindən artıq isti, nəmişlik, toz, palçıq və mexaniki zədələr kimi xarici mühitin xoşagəlməz təsirindən insan ayağını qorumaqla yanaşı, həmçinin insana bəzək əşyası kimi də xidmət edir.

Son zamanlar əhalinin alıcılıq qabiliyyəti yüksəlmiş, dəb və bazar konyukturası dəyişmişdir. Nəticəsində bir sıra müəssisələrin istehsal etdiyi məhsul çeşidi alıcı tələbatı və ticarət sifarişindən geri qalmağa başlamışdır. Bunun əsas səbəbi bəzi növ malların ayaqqabı modellərinin zahiri görünüşünün əlamətlərinə və onların bədii layihə və istehsal realizasiyasının keyfiyyətinə görə alıcı tələbatına uyğun gəlməməsidir.

Göstərilən problemin həll edilmə üsullarının tapılmasının zəruriliyi dissertasiya işinin mövzusunun müəyyənləşdirilməsi üçün əsas olunmuşdur. “Kişi ayaqqabılarının bədii layihələndirilməsinin tədqiqi”.

Yüngül sənaye məhsulunun istehsal edilməsinin mühüm məsələlərindən biri də bədii layihələndirmədə olan çatışmamazlıqların aradan qaldırılması üçün tədqiqat işlərinin aparılmasından ibarətdir.

Ayaqqabı sənayesi müəssisələrində fəaliyyətdə olan bədii layihələndirmə və məmulatın keyfiyyətinə nəzarət bölməsi müasir dövrün tələblərinə uyğun gəlmir. Gözəl görkəmə malik və keyfiyyətli məhsulun istehsalı tamamilə mümkün olmur. Əksər hallarda ayaqqabının texnoloji əməliyyatlarını yerinə yetirən icracının maddi marağının lazımlı səviyyədə olmaması və bədii layihələndirmə üzrə mütəxəssisin dünya moda sənayesindəki yeniliklərdən xəbərdar olmaması və əhalinin zövqünü oxşayacaq dizayn hazırlaya bilməməsi məhsulların keyfiyyətinə təsir edir. Bununla əlaqədar olaraq ayaqqabı istehsalı prosesində onun dizaynerlər tərəfindən layihələndirilməsində cəmiyyətin müasir tələblərinə cavab verə biləcək bir sıra

məsələləri yenidən nəzərdən keçirməyə ehtiyac duyulur. Problemin kompleks həllində nəzəri və təcrübü tədqiqatın mühüm əhəmiyyəti vardır.

Elmi-texniki ədəbiyyatlarda bədii layihələndirmədə etibarlı üsulların, ayaqqabı sənayesində istehsal səviyyəsinin, bədii cəhətlərin tələb edilən səviyyədə öyrənilməsi və müasir dövrə uyğun olaraq həll edilməsi haqqında bir çox fikirlər söylənilir.

Ayaqqabının istehsal proseslərində ilk əvvəl onun bədii layihələndirilməsi istiqamətinə yönəldilmiş bir sıra tədbirləri düzgün həlli, bu sahədə görülmə işlərin səviyyəsinin yüksəldilməsi aktual məsələlərdən biridir.

Burada əsas məqsəd ayaqqabının istehsal proseslərində keyfiyyətin yüksəldilməsi üçün proqramlaşdırılmış üsulunun tərtib edilməsindən ibarətdir.

Qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün dissertasiya işində **aşağıdakı məsələlər** öz həllini tapmışdır:

- Nəzarət işlərinin təşkil edilmə prinsipinin aşkar edilməsi məqsədilə ayaqqabı istehsalında istifadə edilən əsas nəzarət növlərinin təhlili.
- Ayaqqabı istehsalı prosesində nəzarət proqramının tərtib edilməsi.
- Ayaqqabı istehsalında texnoloji əməliyyatların yerinə yetirilməsi üçün proqramlaşdırılmış nəzarət üsulunun tərtib edilməsi.

Texnologiya əməliyyatların yerinə yetirilmə keyfiyyətini nəzərə almaqla ayaqqabının keyfiyyət proqramı tərtib edilmişdir. Proqram metodikasının təklifi çərçivəsində aşağıdakılar tərtib edilmişdi: texnoloji əməliyyatları dəqiq yerinə yetirən icraçılar arasında mükafatların bölünməsi üsulları. Bu məsələlərə dair tədqiqatların aparılması nəticəsində ənənəvi texnoloji obyektlərin nəzarət üsulundan fərqli olduğunu göstərir. Aparılan işlərin nəticəsi istehsal edilən ayaqqabıların keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edir.

Tədqiqatın predmet və obyekt. Dissertasiyada kişi ayaqqabısının müasir dövrün tələblərinə uyğun üsulda bədii layihələndirilməsinin tədqiqi zamanı ayaqqabının qədim və orta əsrlərdə təkamülü, çeşidləri, onun hazırlanması, xammal, rəng, uyğunluq məsələləri, kompozisiya və estetik dəyərlər və s. məsələlər işıqlandırılır.

Tədqiqatın əsas məqsədi və vəzifələri - kişi ayaqqabısının dünya moda sənayesi və insanların tələbatına uyğun olaraq müasir üsulda bədii layihələndirilməsi üzrə elmi – nəzəri təhlillərin aparılması və bu sahədə lazımi təkliflərin irəli sürülməsindən ibarətdir. Həmçinin **işin məqsədi** istehsalın konstruktiv-birləşdirmə sisteminin köməyiylə, metodikanın təkmilləşdirilməsi və harmonizasiya və kompozisiya qanunauyğunluqlarını tətbiq etməklə müasir moda tendensiyalarını nəzərə alaraq ayaqqabı çeşidinin artırılmasıdır.

Dissertasiyada bu məqsədlə aşağıdakı əsas məsələlər araşdırılmışdır:

6. Geyim ansambılının ayrılmaz hissəsi olan, insanların sağlam və düzgün yaşamaları üçün gündəlik lazım olan ayaqqabıların təkamül dövrlərinin müəyyən olunması, habelə növ və üslublarının təhlili;

7. Kişi ayaqqabılarının hazırlanması prosesinin başlanğıc mərhələsi - esikiz və modelinin hazırlanılması;

8. Məmulatın hazırlıq əməliyyatları, yığılma və formalaşdırma, ayaqqabı altının bərkidilməsi və ayaqqabının bəzədilməsi prosesinin təhlili;

9. Ayaqqabı istehsalın texniki imkanları və estetik xüsusiyyətlərinin, eləcə də müasirdövr ayaqqabı çeşidlərinin müəyyən edilməsi;

10. Ayaqqabıların bədii layihələndirilməsi zamanı rəng çalarları və onların uyğunluq, oxşarlıq və s. dərəcələrinin araşdırılması.

Tədqiqatın informasiya bazası və işlənməsi metodları sistemli şəkildə yanaşmaya, ayaqqabıların tarixən yaranmış və dövrün tələblərinə uyğun inkişafına, müasir layihə üsullarına əsaslanır ki, onlar da arxiv sənədlərinin, elmi, tarixi mənbələrin, eləcə də, fotofiksasiyaların, həmçinin Google, Yandex internet xidmətlərinin vasitəsi ilə müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Kişi ayaqqabı modelinin estetik göstəricilərinin artırılması üçün kompozisiya qanunauyğunluqlarının tətbiqinin zəruriliyinin əsaslandırılması, ayaqqabı formasi və modelin estetik-konstruktiv xarakteristikası arasında ayrılmaz əlaqənin aşkar olunması, ayaqqabı üstünün bədii dizayni zamanı ən müxtəlif variantlı ayaqqabı kompozisiyası üsulları açıqlanması, keyfiyyət göstəricilərinin aşkar edilməsi və müasir üsulda bədii layihələndirilməsində yeni

istifadəsinə dair təklif olunan tədbirlərin kompleks tədqiqi dissertasiyanın elmi yeniliyi hesab edilə bilər.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti. Müasir kişi ayaqqabılarının müasir üsulda bədii layihələndirilməsi və keyfiyyətinin, beləliklə alıcılıq qabiliyyətinin artırılması dair təkliflər Azərbaycanda Yüngül sənayenin bu sahəsinə aid qurumların işində istifadə oluna bilər.

Dissertasiyanın əsas müddəaları və əldə edilən nəticələri həmçinin Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti “Texnologiya və Dizayn” fakultəsinin diplom layihələrində, həmçinin mühazirə kurslarında istifadə oluna bilər.

Dissertasiya işin strukturu. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, nəticə və təkliflər, dissertasiyaya əlavə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiya işi 72 səhifə, o cümlədən 2 cədvəl, 14 sxem və 10 səkildən ibarətdir.

“Ayaqqabıların yaranması və inkişafı” adlı **I Fəsildə** ilk ayaqqabıların yaranması, orta əsrlərdə ayaq geyimlərinin xüsusiyyətləri, müasir dövr ayaqqabı çeşidinin xarakteristikası, ayaq anatomiyası və ergonomika, və ayaqqabının komponentləri işıqlandırılmışdır.

“Ayaqqabının layihələndirilməsi və istehsalının texnoloji üsulları” adlı **II Fəsildə** kişi ayaqqabısı istehsalı üçün xammal, ayaqqabının istehsalı üsulları, Satışa çıxarılan ayaqqabı seçimi və xarakteristikası, kişi ayaqqabıları və onların keyfiyyət göstəriciləri və kişi ayaqqabısının istehlakçı qiymətləndirilməsi araşdırılır.

“Ayaqqabının bədii layihələndirilməsi və rəng qanunauyğunluqları” adlı **III Fəsildə** ayaqqabı dizaynerinin üzərinə düşən vəzifələr, geyim tipi üçün lazımi ayaqqabı növləri və ayaqqabının bədii layihələndirilməsi zamanı rəng seçimi təhlil olunur.

“Nəticə və təkliflər” bölümündə erkən orta əsrlərdən bəri böyük təkamül yolu keçmiş kişi ayaqqabılarının müasir üsulda bədii layihələndirilməsinə dair təkliflər irəli sürülür.